Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 8 СЕНТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 108 (7611). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Укх деношка дика хоам бера Наурски районера. Укхазарча кхаш леладераша боккха толам баьккхаб. Республике эггара хьалха цар кхоачашъяьй пачхьалкхенга ка бола ялат дохкара план. ЛиирхIар 2 эзар тонн йолаш, цар дIачуденнад 2266 тонн кIа, мукх, кен.

Нохч - ГIалгIайчен кхыйолча районашка хинначул дикагIа дацар укхазара хаоттама хьалаш. Каст-каста делхача догIаша, ди юккъа хIана бац аьнна хьийкхача михо, техача шано Iодужадаьдар ялат. Дукха низ тIабахийта бийзар чIоаггIа хьалхьайначa оасаро даь зе кIезигдара. Iалама низашта хьинар, говзал духьалъоттайнр наурцаша. Цар хьийга къа эрна довнзар. Хаьннахьа а дика дIадихьар цар хьувкъам чуэцалга а пачхьалкхенга ялат дохкалга а.

ГIадвугаш да «Россия» яхача колхоза къахьегамхоша даьха толамаш. План 17,2 центнер йолаш, хIара гектара тIара 27 центнер ялат даьккхача цар районерча боахамашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай. ШоллагIча моттиге ба В. И. Ленина цIерагIча колхоза кхаш леладераш, кхоалагIача — «Терский» яхача совхоза къахьегамхой. Хьалхалаттараштa дукха тIехьа йисаяц цу боахамий коллективаш.

Хьувкъам чуэцача къаьстта лоархIаме ба комбайнерий болх. Цар де мел дезар нийса дарах, техника лораярах, ялат цIена хьалъэцарах тIакхет кIин, мукха, кена тоннаш. Хьувкъам чуэцача къаьстта белгалбаьннараш А. Исаев, Г. Зерщиков, А. Воробьев. Уж кхоккхе а «Дон-1500»: яхача комбайнаш тIа болх беш хиннав. Уж санна овсареча къахьегамца белгалбаьннаб районе итташ-итташ кхыбола комбайнераш а тракториcташ а.

Автомашиний водителашта юкъе хьалхара моттиг яьккхай Д. Дадаева. Кхай тIара хьатта цо дIадихьад 1174 тонн ялат.

Ялат чуийцача далац наурций гIулакх. ХьатIакхаьчай комсаш чуэцара ха. Цхьацца долча боахамашка шерра дIадоладеннад уж балхаш. Теша лов, укхаза а района къахьегамхоша доккхий толамаш доахаргхилaрах.

Деша дай бац

Сунженски района боахамий шурий-товарни фермашта юкъе къаьстта тIехьаюсаш я «Путь к коммунизму» яхача колхоза № 4 йолча МТФ коллектив. Шера планагIа 1346 тонн шура пачхьалкхенга йохка езаш яр из, хIанзалца ехкар 576 тонн мара яц, е 43 процент.

Хьайбашта дIадилла шортта доакъар, фуъ болча укх деношка а хIара беттача Iаттагара 6—6,5 килограмм шура мара яккхац укхазарча дояркаша. Цул совгIа, шура тIа-тIа эшалуш а латт. Шу доладелча денз цхьан Iаттагара яьккхача шура боарам—1340 килограмм. Районе эггара лохагIболча хьокхамех цаI ба из.

ХьагучогIа, тамаш я-кх цу колхоза хьайбаш леладераша пачхьалкхенга шура йохкара план кхоачашйой. ТIаккха социалистически декхараш кхоачашдарах вIалла дувца а мича деза...

ШУРА ДУКХАГIА ХУРГЙОЛА НИКЪ

Гаьна дац Iа. Шеллуш йоагIа. ХIаранена лов ший цIа, ший ков-карт ма хулла дикагIа хьатIайоагIача шелалга, халонашка кийчденна хилар. ТIаккха балха моттиг, из а дeций вай ков-карт? Да. ХIана аьлча, цигара йIовхал а эш вайх хIаранена. Вай цIен, вай дезала рузкъан хьасташ да уж. Перестройка йолаелчахьа хьалха хиннaчул дуккха беркатегIа дерзаш латт, масала, тха дараш-м. Подряд юкъе яьлчахьа айденнад тха дояркай, алапеш, мукъа ха дукхагIа я, болх бе аттагIа да.

Цунга хьежжа айлуш йоагIа къахьегама овсарле а. Шура яккхара, дулха хьайбаш кхедара ца хаддаш районе хьалхале лелаеш хьайогIа тха «Экажевский» совхоз. ХIанз а я тхога из хьалхале. Юкъера лаьрхIача хIара кхоабача Iаттагара ден-бус 8—9 килограмм шура йоаккх оаха укх деношка. ХIаьта 8 бетта яьккхар — 1760 килограмм совгIа я. Аз айса цу юкъа хIара сай Iаттагара 2350 килограмм йолаш яьккхай из. Сол дукхагIа яьккха а ба дояркаш. Масала, Сурхоева ХIажарас ший хьокхам дIакхачийтаб 2790 килограммага. Иштта лакха хьокхамаш да Пислягина Нинай, кхыча дояркай.

ХIаьта со дувца еннар-м кхыдар дар. Цхьа ха яр: доярка гIулакх — шура, доахан деттар мара дац, оалаш. ХIанз а нийслу цу тайпара уйлаш йола нах. ХIаьта а доаханна ведараш, е шура йоаккха аппараташ кIалакхахьа езача тхона дикагIа хов тхоай гIулакх малагIа да а балхах, хьайбаех дукхагIа дог лазар малав а. Айса бетт етт меца, хьога хилча, тIаьдача латташ бIаргабейча са сай дог лазадоал цох къахеташ. ХIаьта а укх тIеххьарча шерашка цу тайпара моттигаш нийслац тха ферме. Диза, дIайха долаш доакх тха хьайбаша хIара Iа. ХIанз хьатIадоагIар а иштта чакхдала мегаш да тха. Сона из хов ферма коа дотташ латтача аьла, чан аргIех, сенаж чуйоаллача кIоагех, хIанз хьажкIий силосах юзаш латтача траншеех. Планах дерригa а тха шин фермана эшар 10.150 тонн мошен гIожен доакъар да. Цох хIанзлехьа Iалашдаьр — 8000 тонн гаргга да. ХIанзчул тIехьагIа цунна хьатIакхетаргья дукха силос, доакъара буракаш, хьажкIий гIад, коартолех совъяьнна отходаш, кхыдола доакъар. Лоацца аьлча, тхоай доахан Iай диза хургхиларах дог тийша да тхо. ХIаьта доакъар хилча — шура яккхара тхо тIехьашка а даргдац.

ДIадоладаьд базашка ремонтни балхаш а. Массайола транспортераш тоаьй, болх беш я поилкаш, доакъара раздатчикаш, хий дIоахду яьш, доакъар кийчду кухни. Цул совгIа, бIаргча кормоцех а я тха гIожа а моша а доакъар кийчдеш. Из кIезига-дукха кулгтоха дезаш я. Аьннад оаха ремонтникашка из а йиц ма ялийта.

З. ТЕРХОЕВА,
Назрановский района «Экажевский» совхоза доярка.

Нохч - ГIалгIай химически заводе эггара дикагIъярех лоархIаш я Парагульгов Мухьмада кулгалду пластмассах яь изделеш арахецаш йолча цеха коллектив. Цхьа бутт дIабахийтабац цо ер пятилетка йолаелча денз шийна хьалхашка латта декхараш кхоачаш ца деш. Итташ эзараш сома маьха я шу доладелча денз планал совгIа цо арахийца продукци. Лакха я хIара болхлочун къахьегама овсарле.

Цехе болх беш ялх бригада я, царна юкъе къаьстта белгала я полиэтиленови пленка кийчъеш йола В. Голованов керте латтари О. Озеровас кулгалду прессовщикаши. Коллективе кхычарна шоашкара масал лураш ба царна чубоагIа болхлой. Царех а къаьстта белгалбоах цеха прессовщицаш, нешаш Громова Валентина Акимовнаи, Бабакиева Хадиса Супьяновнаи. Цхьа ди дIадодац цар шинне шоай нормаш 30—50 процент тIех кхоачаш ца еш.

Цу тайпара болхлой кIезига ба тха предприяте, — яхаш дувц шин нешах завода партбюро секретара, йоккхагIйолча мастера Егорочкина Валентина Трофимовнас.

СУРТА ТIА: прессовщицаш В. Громоваи, Х. Бабакиеваи шоай продукцех дагабувлаш латт.

Р. АУШЕВА сурт.

Да воаца ферма

«Ассинский» совхоз керттерча даькъе баьцадaараши сомаши хьалкхедеш я. Йолаш я укхаза шурий-товарни ферма а. Цига кхоабаш да 270 совгIа бежан. Царех диълагIа дакъа дараш — детташ дола доахан. Юххьанца ала деза хьокхамаш чIоагIа лоха да укхаза. Масала, августа тIеххьарчеи сентябра хьалхарчеи деношка хIара Iаттагара 4—5 килограмм шура мара яьккхаяц. ХьагучогIа хьокхамаш кхы а лохдала тарлуш а да. ХIана нийсденнад из иштта?

Совхоза директора Догонов Владимир Николаевича кабинете дагIаш тхона хезар ферме эттача хьалаца вIалла вIашкадоагIаш дацар. Дог дика хиннача саго санна дувцар цо ше кулгалдеча коллективо доакъар Iалашдеча даьха толамаш.

— ХIанзле а кIоагашка еллай 975 тонн сенаж, план 700 тонн йолаш. АргIаш а даь дIаоттадаьд 250 тонн ча. Из а планал 25 процент дукхагIа да. Йол кийчъяьй 300 тонн. Дукха ха йисаяц доакъара свекла чуэца йолае. Вешта аьлча, план 21 единица йолаш, таханара ди хьатIакхачале бежана хIара условни кертана Iалашъяьй 26 центнер доакъара единица. Из а тIеххьара боарам бац. Гуйран хьалхара бутт чакхбоаллаш 30—32 центнер доакъара единица йоацаш дусаргдац тхо. Цул совгIа, Iалаш мел даь доакъар 1-чен 2-чен классагIа да. ХьагучогIа, паргIатта Iа даккха йиш хургья тха хьайбаш леладерий.

Дукха ха ялале боахама цаI мара йоацача шурий-товарни ферме кхаьчар тхо. Хьайбашта моша доакъар дуллаш боахкар бежа Iуй Табуркаев Имрани Джакаев Резвани. Царга хьттар оаха шура лаьгIъялара бахьан.

— Эггара хьалхара а керттера а бахьан — доакъар во хилар. — аьлар Имрана. — ДукхагIъяраш чIегIаш я, хьайбашта юае пайдана йоацаш.

Шоаш яхар бакъдеш, хьайнашкара хьа а ийеш, пIелг санна сома йола баьца чIегIаш хьахьекхар цар. Доакъарца нийсса ахаш хIана яц аьнна дукха яр уж.

— ХIанз-м цаI дергдар, — аьлар Имрана. — Iай гIулакхаш кхы а вогIа хургда. Доакъар бахьан долаш кертах каетта езача кхоачаргба совхоза кулгалхой а фермера болхлой а.

— Мишта? — цецдаьлар тхо. — Районе цхьа боахам бац ассинцаш санна Iан халонех кхера ца безаш. ХIара бежана доагIар лаьрхIача массарел дукхагIа кийчдаьд совхозо доакъар. Цул совгIа дерригa а 1-чен 2-чен классагIа а да из.

Оаха дувцачох ца башаш, баламаш урагIъэзар бежа Iуша. Фермана йисте хьалдаьча аьла а чан а аргIаш долча дIадигар цар тхо. Дега чIоагIа воацача сага бIаргех хий даргдолаш дар укхазара сурт. Йол дукхагIъяр тюкаш а яь дIанийсъяьй аргIашка. Цхьайола тюкаш юстара ядар. Царех цаI а шинъ а хьаяьстар оаха. Бокъонца вар тесса, телхаяр йол. Цу тайпара дар аргIа юкъе кулг чудахийта оаха хьадаьккхача доакъар а.

ТIаккха миштa дар фермана гаргагIдола аргIа? Из вIалла бухь баьккха дацар. Дагадехар дIадахача дийнахьа а бус а чIоаггIа дийлха догIа.

— Из мара деций, — аьлар Имрана, — дIахьажал укх аьлага. ЧIегIаш мара кхы хIама дац укхана.

Юха а дагадехар совхозе Iалашдаь доакъар дика да яхаш директора В. Н. Догонова дийцар. Цу гIулакха дух тIа довла лаьрхIар оаха. Лакхе бийцача бежа Iуша а ветеринарни лоро Бестаева Земас а ше ма дарра дийцар цох лаьца.

— Доакъар кийчдер Адуев Хьасана кулгалду бригада коллектив я, — йоахар цар. — Кхай тIара дикагIйола аьла тюк хьа а нийца, доакъара дикал къоастаеча районни лабораторе дIайихьай цо, тхоца дага а ца воалаш. Из иштта дий вIалла ховрг а дацар тхона, цу лабораторера цкъа кхалсаг тхоаш долча ена хиннаецаре.

Кхы цхьа хIама да дувцанза даргдоацаш. Тюкаш аргIаш долча хьаяхьача хана, буц тIаьда хиларах 40—42 килограмм дозал долаш хул, хIаьта маьлхе ухкаш цхьа-ши ди даьккхача 10—15 килограмм эшалу уж. Вешта аьлча, дIаяздер цхьа дозал дола, бокъонца дар кхыъкхе да.

— ХIанзлехьа хIара шин рационагIа доагIа доакъар дехка дезача дIакхаьчад тхо, — йоах Имрана, — иштта во я йол. ТIаккха а хьайбана кхоачам болаш калорийни кхача хилац цох. Цхьан оагIорахьа доакъара единицаш шортта йолаш я, вокхазахьара — хьабоалаш боккха пайда бац царех.

Йоккха яц «Ассинский» совхоза шурий-товарни ферма. Из бIаргаяйча а цун хьал дайзача а эггара хьалха дагадох ма бакъахьа дар из арендни подрядагIа лелае дIаелча, аьнна. Табуркаев Имрани цун дезали раьза ба ферма цу хьисапе лелае дIаэца. Цкъа мо массехказа из дош кийца тIабахаб уж совхоза кулгалхошта. Цхьабакъда, хIанзарчоа арендни подряд дика гIулакх да яхачул совгIа хьахозаш хIама дац.

— ХIара беттача Iаттагара дийнахьа йоаккха шура 10 килограммага дIакхоачае низ кхоачаргбар тха, — йоах И. Табуркаева. — Из а тIеххьара боарам бац. Дукха таронаш я оарцагI ца йоахаш йиса. ГIулакх хьаькъалца леладича тоъал лаьгIлургдар продукци яккхарга дIадодар, дукхагIа пайда баргбар доакъарах. Саг цецваргволаш бахьан да совхоза кулгалхоша тхона духьала кхувлар. Ферме болх беш йола ши доярка кхычахьа дIанийсъе магац царна. Лоадам боацача хIамах доккха дош а даь, сеца латт гIулакх. Дика хетар тха дезала из дош сихагIа къоастадоре.

Къамаьл дац, кIезига халонаш латтац «Ассинский» совхоза хьайбаш леладерашта хьалхашка. Цхьабакъда, болх ма боаггIара вIаштIехьбаьккхача эшалургйолаш я уж. ТабуркаевгIар яхар дой хIаьта а...

М. КАРТОЕВ.

Советски Союза шозза Турпала СССР летчика-космонавта В. А. Ляховна Октябрьски Революце орден ялараx дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

«Мир» яхача орбитальни Iилма-тохкама комплекса тIа толаме космически никъ барахи цу хана къонахчали майрали гойтарахи Советски Союза шозза Турпала СССР летчика - космонавта Ляхов Владимир Афанасьевича Октябрьски Революце орден лойла.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель
А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 ш., 7 сентябрь.

◆

Афганистана Республика гражданина космонавта-тохкамхочоа Мухаммед Дауран Гулям Масума Халкъий ДоттагIа орден ялараx дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

«Мир» яхача орбитальни Iилма-тохкама комплекса тIа советско - афгански космически никъ белгa Iалашдеш беча балха юкъе хьинаре дакъа лацарах Афганистана Республика гражданина космонавта - тохкамхочоа Мухаммед Дауран Гулям Масума лойла Халкъий ДоттагIала орден.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель
А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 ш., 7 сентябрь.

◆

Афганистана Республика гражданина космонавта-тохкамхочоа Абдул Ахад Моманда Советски Союза Турпал яха цIи ялараx дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

«Мир» яхача орбитальни Iилма-тохкама комплекса тIа толаме космически никъ барахи цу хана къонахчали майрали гойтарахи Советски Союза Турпала цIи лойла Ленина ордени «Дошо седкъа» яха медали дIа а луш Афганистана Республика гражданина космонавта-тохкамхочоа Абдул Ахад Моманда.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель
А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 ш., 7 сентябрь.

КIОАРГЪЕ ИДЕЙНО-КХЕТАМА БАЛХА ЕШ ЙОЛА ПЕРЕСТРОЙКА

УЛЬЯНОВСК, 6 сентябрь. (ТАСС). «Къахьегамхой политически экономически дешара система эргаяккхарах бола» КПСС ЦК соцам кхоачашбеш Ульяновски областа партийни органаша, беча балхах 1988 шера 13 августерча КПСС ЦК решенега хьежжа «КПСС XIX Ерригсоюзни конференции идеологически балха декхараши» яхача дешай хьакъехьа 5—6 сентябре городе Ульяновске союзни республикай Компартей Центральни Комитетий, парте крайкомийн обкомийн секретарий совещани хилар. Цу темах лаьца доклад йир КПСС ЦК пропаганда Отдела заведующе хьалхарча заместитела П. Я. Слезкос.

Совещане хьежар КПСС XIX Ерригсоюзни конференце решенеш практически кхоачашъяра дешашка, дийцар пропаганда Iилма боарам лакхбара наькъаш, коммунисташа кердадар Iомадара, дуккхача наха юкъе болх бара, знанещеи навыкашцеи кийчбалара, экономически политически реформаш еча, перестройка дерригa декхараш кхоачашдеча авангардни лоархIам Iалашбара проблемаш йийцар.

КПСС Ульяновски обкома хьалхарча секретара Ю. Г. Самсонова дийцар областа партийни комитеташа къахьегамхошта политически экономически дешар хьехилга эргадоаккхаш дечох. «СССР къамашта юкъера гIулакхаш дегIадоаладара актуальни дешаш», «ХIанзарча ханара КПСС культурни политика проблемаш» яха докладаш йир КПСС ЦК Отделий заведующей заместителаша В. А. Михайловеи В. К. Егоровеи. «Общественни Iилмаш перестройка новкъа» яхаш яр КПСС ЦК-арча общественни Iилмай Академе ректора, СССР АН члена - корреспондента Р. Г. Яновске выступлене тема.

Совещане дакъа лоацаш хиннараш хьежар города къахьегамхошта юкъе марксистско - ленински образовани мишта вIаштIехьяьккхай, массово - политически культурно - просветительни балхага, Ленински мемориальни комплекса балхага, УльяновгIар дезала вахарца ювзаеннача исторически моттигашка.

Совещане вIаши йовзийтар идейно - кхетам балара балха партийни кулгалдара, кадраш марксистско-ленински чIоагIъяра, шоай лоIамеча объединенешка а нах бах-бахача а интернациональни кхетам балара агитационно - массови болх бара дешай, къахьегамхошта коммунистически кхетам балара кхыча актуальни проблемай хьакъехьара опыт.

Укх гарггарча деношка Алма-Ате, Волгограде, Днепропетровске, Иркутске, Минске, Москве, Тбилисе хургья политически экономически дешар эргадаккхара хьалхарча итогашкеи из дIахо кIоаргдара, XIX Ерригсоюзни партконференце а КПСС ЦК июльски (1988 ш.) Пленуме а оттадаь декхараш кхоачашдара лоархIам лакхбара практически наькъашкеи хьажара пропагандистски актива зональни семинараш.

СОВЕТСКО-АФГАНСКИ ПОЛЕТА ПРОГРАММА ЧАКХЪЯЬККХАЙ

Космонавташ Владимир Ляхови Абдул Ахад Моманди лаьтта бессаб

ТАСС ХОАМ

1988 шера 7 сентябре московски ханах 4 сахьати 50 минути яьлча Владимир Ляхови Афганистан Республика гражданин Абдул Ахад Моманди юкъе вола дунен хьалкъашта юкъера экипаж Лаьтта ессай. Лаьтта бессачул тIехьагIа шаккхе а космонавт дика моггаш-маьрша ва.

Хьалха хоам баь ма хиллара, «Союз ТМ-5» яха кема 6 сентябре Iодоссаде йиш хиланзар Iодоссадара программа ханал хьалха автоматически соцаяр бахьан долаш. Иштта хьал оттара бахьан массе а оагIорахьара таьхкар полетага хьежача Центро, белгалъяьча районе кема Iодоссадара динза дарг мел доацар а дир.

7 сентябре московски ханах 4 сахьати 01 минути яьлча бортовой автоматика командегIа кема соцаде кема леладу установка болх бе йолаялийтар. Двигатела болх чакхбаьнначул тIехьагIа «Союз ТМ-5» яха кема Iочудайта аппарат приборно-агрегатни отсеках хьакъаьстар, лехкаш атмосфере Iочуда доладелар, Джезказгана города къулбехьен-малхбоаленна 160 километр гаьна долаш Лаьтта а дессар.

Дунен халкъашта юкъерча советско-афгански экипажа полета программа чакхъяьннай. Орбите болх дIахо беш ба Владимир Титов, Муса Манаров, Валерий Поляков.

6 дийнахьеи бийсанеи космосе «Мир» яхача лехкаш йолча комплексе болаш советскии афганскии космонавташа дизза чакхдаьхар белгалдаь хинна цхьана ду тохкамаши эксперименташи.

Афганистан Республика территоре сурташ дахар, спектрометрировани яр, визуальни зем баккхар - юкъе дола дукха геофизически тохкамаш даьд. Хьакхаьча материалаш накъаяргья мехка Iилмеи халкъа боахамеи тайп-тайпара отраслеш, къаьстта аьлча, геологии юрта боахами дегIабоалабара.

Дунен халкъашта юкъерча экипажа балха тIа дикка моттиг дIалаьцар лехкаш йолча советски орбитальни комплексаш тIа деча Iилма тохкамий перспективни программа дакъа долча медицински эксперименташа. Болгарски специалисташа яьча аппаратура новкъосталца хьежар саг дозал хургдоацача волча хана цунна болх булургбий а цун организма Iоткъам хургбий а.

Цхьана полет еча хана экипажа балха керттерча программагIа кхоачашъяьй, лакхерча атмосфера физика даькъе тохкамий массехк сери кхоачашъяьй, дозал доацача хьалашка лакхера баьцовгIаш дIахо дегIаахара хьакъехьа эксперименташ йир, молхай веществаш электрофоретически цIенъяреи белкови препаратий монокристаллаш хьалкхеяреи хьакъехьа балхаш дир.

Цхьана болх беча ерригача этапашка Владимир Титова, Муса Манарова, Владимир Ляхова, Валерий Полякова, Абдул Ахад Моманда нийса а барт товш а гIулакхаш дир.

Толаме чакхъяьннача советско-афгански полето цIаьккха а тешал ду Советски Союзеи Афганистанеи халкъашта юкъе доттагIала бувзамаш хилара.

НИКЪ МАЬРША ХИЛБА ШУН, ОЛИМПИЙЦАШ!

6 сентябре традицегIа ЦIеча майдане баьхкар аргIанарча олимпийски стартагIа арабаьнна советски спортсменаш. Цар зизай венокаш яхкар В. И. Ленина Мавзолейна хьалхашка. Ца вовзача салтечун каш тIа.

Цул тIехьагIа кагирхой столични Двореце торжественни накъабаьхар советски спортсменаш. Наькъа ловца боаккхаш спортсменашка дош аьлар СССР Госкомспортеи НОК-еи председатела М. В. Громова, КПСС ЦК пропаганда Отдела заведующе заместитела И. М. Зараменске.

Олимпийций цIерагIа шозза олимпийски чемпиона легкоатлета Ю. Седыхеи спортивни гимнастика дунен чемпионкас Е. Шушуноваси дош делар шоаш мехка спортивни сий лакхдергхиларах.

Столица творчески кагирхоша олимпийцашта концерт оттадир.

7 сентябре Аэрофлота хьалхарча лаьрххIача рейсагIа гIетта Сеуле дIаяхар советски олимпийски делегаце йоккха группа, цига 17 сентябре XXIV ахканарча Олимпиада цIи лотаергья.

(Корр. ТАСС).

Оарц дала!

ДОАКЪАР ДОАДЕШ ЛАТТ

Делкъа ха яр тхо Сунженски района XX партсъезда цIерагIча колхоза № 2 йолча шурий-товарни ферме кхаьчача хана. Гаьнара бIарг тIаэттар тха хьалхагIа укхаза вIалла ца хиннача тоъал боккхача гувна.

— Из силоса гув ба, — аьлар ферма заведующе А. Могушкова.

— Мишта? — цецдаьлар тхо, — силос-м кIоагашка йоллаш ма хулий.

КIоагаш ферме долаш да. Лард а елла, чIоагIдаьд цар пенаш, дукха рузкъа дIадахийтад уж хьадара. Цхьабакъда, силос чуйоллара пайдана дац уж. ХIана?

— Лаьттара хий хьатIадувл цу кIоагашка, — йоах ферма болхлочо. — Из иштта доллаше царех цхьанне чу силос еллай. МалагIа пайда баьннаб цох? БIаьш тоннаш доакъар хайра доацаш дайнад. Хий хьатIа а даьнна. латт кIоаг.

Шоашкара даьнна гIалат тоаде лаьрхIар колхозхоша. Силоса гувнаш хьалде болабелар уж.

— Укх тайпарча наькъаца силос лелайой хац сона, — йоахар шофера А. Шимаева, — цхьабакъда, укх тайпара къахетам боацаш доадеш доакъар юххьанца гу сона. Гувнаш а деш, силос дIаоттаеш хилча, цунна кIал чан «мотт» билла беза, тракторца дикка IотоIа а беш. Из де бицбеннаб. Вешта аьлча, хоттала дIадоаржаду доакъар.

Цахаддаш болх беш я силос IотеIаю бульдозер. Доакъар цхьан моттиге хьагулду цо, гаьнна тIехьашка а ухаш. Ше юхайоагIача хана дукха хотта бахь цо. Цудухьа силос бокъонца бIехъеннай, дIа мел хьежача хоттан гурматаш яда. Шек дIа воацаш из кегар беш ва тракторист. Духхьал цу цхьан «гувнацара» 100 — 150 тонн силос пайдан йоацача яьннай.

— Дика да-кх ер ерригa ца талхе, — йоах А. Шимаева. — Ховш ма дий силос сихха дIакъовла езалга. Ер гув дIаболабаь кулий ха я, хIаьта из дIакъовла безалга сага дагадогIаш а дац.

Силоса хьокхараш 154 гектар хьажкIаш я. Ала хIама доацаш дика хьийкъай уж. Цхьабакъда, хайра доацаш йоаеш латт уж цхьаккха бехктокхам боацача наха. ВIалла деце а, кхом ма бий цар. ТIаккха мича даха деза бIарччача шера уж хьалкхееш наха хьийга къа, доадаь доагор. Iан бетташка доакъар доацаш дусаргдолча хьайбай къа? Шоаш цхьа пайдане хIама ду яхаш чуийна къахьегаш ба укхаза комбайнераш В. Белов, В. Марьевский, Н. Калугин, В. Овсянников, водителаш И. Кусиев, Р. Мереcкаев, З. Шимаев, дуккха тракториcташ. Кхетадац-те цар шоаш кийчъер силос а йоацаш, нувхаш йолга?

Тхо цу туржаIага хьежаш латтача юкъа керда «силоса» гув хьабе болабир колхозхоша. Юха а лаьгIо делхача догIо дошадаьча лаьтта Iодоассадир водителаша доакъар. Сихха дIахехкар цигахьа ший хотташа хьалъяьккха бульдозер трактористо. Дуккхача наха шера хьийга къа хIалакде волавелар из.

М. МУРАТОВ.

ДЕМОКРАТЕ ХЬАЛАШКА ДАХА IОМАЛУ

КЕРДА КУЛГАЛХО ХЕРЖАР

Карабулакски аьшкабетонни изделей завод наьха бага яха дукха ха я. Республика гIишлон индустре хIанз а ший моттиг дIалаца мегадац цунна. ДIадахача кхаь шера ший проектни мощностага диллача яла тарлучох ах гаргга мара продукци арахийцаяц цо. Геттара бала хинна дIаэттад карара шу. ХIара дийнахьа юхадоалаш доагIа завода гIулакхаш. КIезигъеш коррекци йича а, дIаяхача шин квартала планаш кхоачашъяьяц. IалаьмаIатте Iаткъ предприятена кадрай проблема, ира латт укхаза социальни дешаш.

Бокъонца кегар бар ахкан бетташка баьллар. Дика язду цох лаьца «Къахьегама байракх» яхача Сунженски районни газета тIа. Укх шера 21 июле араяьннача районка номер тIа я ер диалог:

— «Завода директорца къамаьл де ловра сона.

— МалагIчунца? Тха-м бIарчча кхоъ ма вий уж, — жоп делар йоIо. — Цицкиев, Мальсагов, Газгиреев».

ГIулакх ше ма дарра дийцача бокъонца вола директор Ч. Цицкиев вар. Ше отпуске водача хана приказ а теха, шийна когаметта завода керттера инженер С. Мальсагов витавар цо. Цхьабакъда, дIаьха хиланзар цун «доал». РСФСР хин боахама мелиораце Министерства главка начальника В. П. Шумакова приказагIа Цицкиев салоIаш волча юкъа директоралла хьожаву лоаллаха йоаллача хозрасчетни участка кулгалхо И. Газгиреев. Цига дIадолалу «ши сесаг йолча коакарта, лата жIали ма эшац» яхача халкъа илле дешаш дагадохийта гIулакхаш.

ТIаккха коллектив? Цун позици йовза сай кабинетера аравала везаш хиланзар са. Iурра балха хьавеча, дуккха маркаш тIайоахка боккха письмо конверт хьакховдабир сога. Из завода коллективагара дена каьхат дар. Дог лазаш яздора наха шоашта Iаткъар, шоай предприяти тIехьаюсаш хиларах, бокхнийча хьакимаша из Карабулакски рудай йоацача гIишлон материалий заводах дIатоха лерхIалга. Яь решени корта боацаш хиларах а яздора болхлоша. Цифращца, расчеташца, пайда эцанза юса дуккха таронаш гучаяхарца редакци тешае гIертар уж шоай предприяти яха бокъо йолаш йолгах. «ГIулакх бакъахьа вIаштIехьдоаккхе, заводана доаггIача тайпара доал дой, къахьегамхой социальни хьашташ теркалдой, — яздора коллектива викалаша, — сихха пайда бе йоалалургъя предприяти, — Эшар фуд? Завод хьалъеча хана динза дисараш юстардахар, бийдалца снабжени елга тоадар, болхлошта чуIе фусамаш хьалъяр. Завод йиллача дийнахьа денз укхаза болх беш ба тхоах дукхагIбараш, цудухьа лов тхона из йисар, из тIехьаюсачара хьалъялар».

Ишта дар бакъдар...

Ираза, болхлой дешаш дIакхаьчар РСФСР хин боахама мелиораце министра В. П. Логинова лергашка. Цо ши завод вIашагIа а теха, цхьа предприяти хьае аьнна яь решени хийцар.

Цхьабакъда, из дарах хувцаделанзар завода гIулакхаш. Хьалха санна мухалегIа «чуйодар» из. Гаьнна кхоачашйицар цо паччахьалкхен планаш. Бахьан — администрацена болх вIаштIехьбаккха ховш ца хилар. Завода бокъонца волча директора маганзар коллектива барт цаI бе, лоархIамеча гIулакхашта нах тIаберзабе, бийдалцара снабжене дешаш къоастаде.

Кулгалхо хувца везача кхаьчар гIулакх. Къахьегама коллектива совето решени йир лакхерча инстанцешта хьалхашка керда директор харжара дош оттаде, «Ак» ала саг лоархIаванзар. Укх деношка из повестка йолаш собрани завода коллективо чакх а яьккхар.

Дукха нах гулбеннабар предприяте актови зале. Царна юкъе бар завода берригаш хIана бац аьнна болхлой, специалисташ, лоаллахарча промышленни предприятешкара баьхка нах. Собране президиуме багIар РСФСР хин боахама мелиораце Министерства главка начальник В. П. Шумаков, «Аргунводпром» производственни объединене генеральни директор В. В. Русин, завода къахьегама коллектива совета кулгалхо И. Даурбеков, кхыбараш.

Завода директор харжара яьча конкурсе дакъа лаца ловш бархI саг вар. Цар массане а конкурсни комиссе хьачуденнадар шоай каьхаташ, заявленеш. ХIара претендента дош делар. Царех цхьабараш аьннар лоацца хьадоаладе лов сона.

Карабулакски рудай йоацача гIишлон материалий завода керттера инженер С. Арсамаков: «Нагахьа санна со директоралла хорже, эггара хьалха наьха къахьегара, салаIара хьалаш тоаде хьожаргва со. Аз къамаьл даьд завода цхьаболча болхлошца. Цо тешаваьв со болх тоабе, планаш кхоачашъе йиш хиларах. Ишттa аз дош лу наха чуIе фусамаш хьалъяра чIоаггIа теркам тIабахийта, шоай доалахьара цIеноп хьалде ловраштa ссудаш эца а гIишлон материалашца а новкъостал де».

КЗЖБИ производственно-технически отдела начальник Г. Ведзижев. «Завода кулгалхо хилар атта гIулакх дац, тха яр санна тIехьаюсача предприяте хIаьта а. Цхьабакъда, тахан коллективо сай кандидатура хьаллоаце, берригa низ тIабохийтаргба аз юхебисача биъ бетта а шера а планаш кхоачашъяра. Къоастаде хьожаргва организационни дешаш. Каст-каста йох предприятера оборудовани. Из ца хилийта а хьинар кходергдац аз».

Завода керттера инженер С. Мальсагов: «Предприяте планаш кхоачаш ца яра бехк дуккхьал хьалха хиннача директора Ч. Цицкиевна дIатIабилла лац сона. Укхаза бехке ва со а. Дале а, сай кандидатура оттаю аз, болх тоабе ловш, перестройка дIадехараш сайна кхоачашде могаргда аьнна хеташ».

Завода халонех, уж дIаяхара наькъех дийцар кхыча конкуренташа а. Наха лергдилла ладувгIар царга. Къамаьлаш дир В. П. Шумакова, В. В. Русина, КПСС Сунженски райкома инструкторо Гагиева, кхычар. Кастта дIадоладелар кхадж тассар а.

Хьалхарча туре дакъа лоацаш хиннача бархI сагах С. Мальсагови Г. Ведзижеви мара висанзар. Хьалхарчунна тIехьа кхадж тессар шовзткъа саго, вокхан кандидатура хьаллаьцар ткъаь пхенне. Кхадж тоссарех 51 процентал кIезигагIа боацаш нах тIехьа бар мара харжац директоралла. Е Мальсаговна а, е Ведзижевна а аьттув баланзар из де. ШоллагIа тур чакхъяккха езаш хилар.

Цига котало яьккхар С. Мальсагова. Ер я цун лоацца биографи. Сосуркъо 1957 шера ваьв. Юкъера школа чакхъяьккхачул тIехьагIа Грознерча ремонтно-механически предприяте слесарь-сборщик волаш къахьегаш хиннав. Цигара Советски Эскаре гIулакх де вахав. Цул тIехьагIа заочно Белгородера гIишлон материалий институт чакхъяьккхай. Цу юкъа ГРМП слесарь, мастер, технолог волаш болх баьб. Шу совгIа хьалха КЗЖБИ керттера инженералла хьожаваьв.

Къахьегамхочун биографи я Мальсагова яр. Теша лов хIанз директор волаш цо цунна керда сийрда оагIув IотIатохаргхиларах.

К. МАЖИТОВ.

Юрта боахама болхлошта Нохч-ГIалгIай АССР сийлен цIераш яларах дола Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

Юрта боахама даькъе доккхий гIулакхаш карагIдувларахи къахьегаме толамаш дахарахи сийлен цIераш лойла:

«Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни комсаш лелаер»

Элипханов Имел Абуевича — Гудермесски района «Новогрозненский» совхоза комсаш лелаеча бригада бригадира.

«Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни болхло»

Энгласова Совхуна — Шалински района «Шалинский» совхоза свеклаш лелаеча звеной звеньевойна.

«Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни хьайбаш леладер»

Бачаева Алет Дениевнана — Шалински района «Московский» совхоза дояркана.

Бопаева Лидайна — Урус-Мартановски района «Горец» яхача совхоза дояркана.

Вахаев Таштамир Вахаевича — Урус-Мартановски района «Урус-Мартановская» птицефабрика птичника.

Пешхоева Нина Муциевнана — Малгобекски района «Малгобекский» совхоза дояркана.

Элимгериева Хурмана — Гудермесски района «Правда» яхача совхоза дояркана.

«Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор»

Ажигов Ахьмада Уматгирена — Малгобекски района «Алханчуртский» совхоза тракториста.

Адаев Iайнды Алиевича — Урус-Мартановски района «Горец» яхача совхоза тракториста.

Ганукаев Бухари Магомедовича — Гудермесски района «Дружба» яхача совхоза тракториста.

Гетагажев Iусмана Хьажбикара — Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхоза трудоемки процессашта волча инженера.

Келигов Халата Махьмада — Малгобекски района «Агрохимия» яхача РПО тракториста.

Медов Мусий Азматгирена — Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхоза тракториста.

Умаров Хьусейн Мовлдиевича — Малгобекски района Г. Ахриева цIерагIча совхоза тракториста.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1988 шу, 5 сентябрь.

Нов. С. А. Абазовна «Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цIи яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Республика культураи искусстваи учрежденешта специалисташ кийчбеча доккхий гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цIи лойла Абазов Сайцел Адамовича — Нохч-ГIалгIай республикански культурно-просветительски училища директора заместитела.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1988 шу, 5 сентябрь.

Кхоана—160 шу дуз сийлахь-воккха йоазонхо Л. Н. Толстой ваьча дийнахьа денз

ГАЬННАРА ХЬАДОАГIА ДОТТАГIАЛ

ЯСНИ ПОЛЯНЕ

ТУЛЬСКИ ОБЛАСТЬ. БIаь кховзткъа шу хьалха Тулана гаьна йоаццаш уллача Ясная Поляна яхача усадьбе ваьв Лев Николаевич Толстой. Кхел иштта нийсъеннай цун, эрсий аристократех ваьнна граф Толстой сийлахь-воккха йоазонхо хинна дIаэттав, хIаьта ший вахарах дукхагIйола ха шоай усадьбе вахаш а яьккхай цо. Халкъа вахар ма дарра цунна дайза йола Ясная Поляна тIехьагIа боккха лоархIам болаш хиннай цун художественни гений хьахилара.

Ясни Поляне яздаьд цо «ТIоми машари», «Воскресение», «Анна Каренина» санна дола дунеч литература шедевраш хинна дIаэтта романаш. «Исповедь» яхача ший произведене тIа сийлахь-воккхача йоазонхочо аьннад, доал деш йолча классах ше бокъонца дIахаьдав, аьнна. ТIеххьарча шерашка яснополянски вахара барски уклад новкъа йолаш хиннав Толстой. 1910 шера октябрьски бус ше шовзткъеи итт шу совгIа йолча хана ваьха Ясни Поляна йита а йите дIавода из, кхы юхавоагIаргвсацаш.

Революци яьнначул тIехьагIа Ясни Полянах мемориальни музей-заповедник ю. ЦIагIа хьалха хиннача тайпара обстановка я, Толстойя библиотека (22 эзар книжка), цо ше лелаяь хIамаш, гIорбаьнна болча эрсий художникаша яздаь йоазонхочун а дезалий а сурташ да.

Тахан Ясни Поляне ух эзараш туристаш, сийлахь-воккхача йоазонхочун талант бокъонца дукха езаш бараш. Музея болхлой шоашта могар деш ба Л. Н. Толстойя вахарцеи творчестваceи дувзаденна мел дар метта лоаттаде гIерташ, хIана аьлча цо ше ма аллара: «Сай Ясни Поляна йоацаш сона хала хургда Росси кхетае, сай цунцара гIулакх довза. Ясни Поляна йоацаш, хила тарлу, са даймехка эшаш дола юкъара законаш сона къаьггагIа бIаргагулга, бакъда, из геттара чIоагIа безалургбац».

СУРТАШ ТIА: Л. Н. Толстой. Ясни Поляна. 1908 ш. В. Г. Черткова фотографе тIара.

Л. Н. Толстойя цIа къулбаседа оагIорахьара.

ТАСС фотохроника.

XIX бIаьшерен 50-гIа шераш долалуш хувцамаш хул цIихезача эрсий йоазонхочун Лев Николаевич Толстойя вахаре. Цхьаннахьа дIа ца вахача валац из, цхьаккха пайда боацаш денош дIаухаш латтандаь.

ВоккхагIа вола воша Николай Кавказера цIавеча, гIадвахар Лев Николаевич. Кавказ — эзараш долча лоамех, чIоженех, довкъех, аренех латта, вIаши гаргарча итташ тайп-тайпара метташ дувцача къамех латта из мохк даим наьха, къаьстта эрсечун, теркам тIаозаш хиннаб. Кавказа лоамашкарча денал долча къонахий зIаммигача отрядо моастагIчун бIарчча бIу юхатохаш хиннаб. А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, А. А. Бестужев-Марлинске цу мехках даь говзаме йоазонаш дийшача Лев Толстойна а хьамсара хетар из мохк.

1851 шера 29 апреле вежарий ТолстойгIар цу мехка баха арабаьлар. ХIаьта 30 мая уж кхаьчар Николай Николаевич 20-ча артиллерийски бригада 4-ча батарея командир хиннача Староглaдовски станице.

Цхьа кIира даьлча Николай Николаевич Старый Юрт яхача цхьан йоккхача нохчий юрта дIахьожавир. Цу юрта йоккха базар а ярмаркаш а хулар. Духхьал нохчашкахьа хьаераш йоацаш, арахьара тIакхухьаш хIамаш а хулар цига йохкаш, тайп-тайпарча къамех нах гулалора цига. Старый Юрт хIара кIира нах тIабоагIаш йола къамаш вIашагIкхета пункт яр. Цудухьа оттаяьяр цига Горячеисточненски станицана кхерамзле хилийтара тIема чIоагIале а.

Л. Н. Толстой цу юрта воагIа 1851 шера 6 июле. Цун теркам тIаоз эрсий поэташа тайп-тайпара хестаяь Кавказ цунгара хьайолалуш йолча юрто. Цигга волалу из Кавказе хьакхаьчача ше тесса дита хинна дневник юха а язде. Вахар ше мадарра хьахьокхара цунна эшар кортамукъал, тайп-тайпарча йоазонхой романтикагара Кавказа бакъдолчунга валара.

Толстойя сапаргIата даьнна денош хьакхаьчар. ЗIамигача сага вахар, доалаш, харша чу даьлар.

Дуккхача хана денз ревматизм йолаш вар Толстой. Волга тIа гIолла никъ беча хана кхы тIа шелал а кхийттаяр цунна. Дарба доладе дезаш дар, уллув минеральни хий хиларца дувзаденна. Лазар дIадоаккхаш болча железисти хьастарча вашашка аха волавелар из. Цигара Iалам а дезаденнадар цунна: лоамаш, шоай тайпара хьалъеш латта хьайраш. Хьасташка хIамаш ютташ хулар Старый Юртара нохчий кхалнах. Лакашкара йоагIа цар оазаш хьаьшо кхета ца йой а, цо дукха ха йоаккхар хозача нохчий мехкараштa бIарахьежаш. Цар малхбоаленгахьара наьха гIирс безабеннача цо язду «Живописни я кхалнаьха группаши акхача моттига хозали — бIарг тIа ца соцаш хоза сурт, сахьаташ доах аз царна бIарахьежаш».

Деш хIама доацаш дIадодар Кавказерча бIухой вахар. Набегаш йолча хана походашка ухар, юхейисача хана картех ловзар. Цхьабакъда, Толстой юстара вувлар цу гIулакха. Амма, лагере ше вахаш хиларагIа цу ловзарга хьожаш хулар из.

Уж болча лагере каст-каста воагIар Старый Юрта вахаш вола къона нохчо Мисербиев Садо. Гонахьара нохчий шийна бовзаш беце а, лоамаро куц долаш, дог цIена хилар бахьан долаш цунна тIаоттар Толстой эпсараша из Iехавеча хана. Из ца ловзийта гIерташ а хулар Лев Николаевич. ТIехьашкавалга лоамарочо нийдолаш лоархIаш дац, цудухьа Садо дIахо а ловзаш хулар. ТIаккха кхы Iе а ца венна, Мисербиевгахьа волаш ловза лаьрхIар Толстойс. Цунах тешам беллар лоамарочун. Цунца кавказски доттагIал тасса лаьрхIар Садос. Шийх дикка бIу бенна хила везар цун полко еррига юрта кхерам тIалоаттабеш волча Николая воша ше волча хьоашалгIа хьехаш вола Мисербиев.

Лев Николаевича лоамароша хьаьшана оттабеш бола кхача а бенна, хьоашал а даь, совгIата герз е говр дIаэца, аьлар Садос. ДарегIа дола совгIат харжа лаьрхIар Толстойс, хIана аьлча, цунна духьала юхадала Николинькай хинна къаьна дото сахьат мара хIама дацар цунга. Цхьабакъда, фусамдай цу гIулакха раьза хиланзар: хьаьшо дарегIа дола совгIат харжар фусамдаьшта из раьза ца хилар лоархI лоамароша.

Кхыча къамех болча нахаца геттара айха доттагIал тассацар Кавказе лоамаро Iоажала цо кIалхара ваьккхавеце е лоаман кхалсага сий лорадаьдеце. Амма, Толстой духхьал картех ловзача га даккхарах хинна доттагIа вацар.

«ТIом? Ма кхета ца луш хIама да из... Iайха хьайга, эшаш бий из, нийсхо йолаш бий из, яха хаттаро дича, чурча оазо даим жоп лу — бац», — яздаьд Толстойс.

Нагахьа санна цар доттагIал тIемцарча цабезамца дувзаденна хиннадале, тIаккха мишта лоархIаш хиннаб Толстойс Кавказски тIом? Белгалдаккха деза, къаьстта укхаза — Кавказе — дайзар Лев Толстойна нийсхо йолеи йоацеи тIемаш. Цо да а доагIаш харцахьа лоархI «Росссе ший дезал, гаргара нах, доттагIий, ахархой а болаш, царна хьалхашка декхар а долаш вола, лоамарошца эгIазал лелае цхьаккха бахьан а безам а боацаше ший денал хьагойтар духьа Кавказе вена лела» эрсий эпсар.

Цу хана язъяьча произведенешка хьежача, тоъал гучабоал Толстойя лоаманхошца хинна безам. Цудухьа цунна царех къахеташ а кхерам тIабоагIача хана цо царна гIо деш а хиннад. Цудухьа хиннав из лоаманхой гарггара доттагIа а. Из лаьрхIа деннад цунна эггара дезагIа дола совгIат — бIаьдото сом доаккхаш дола тур.

ДоттагIал геттара чIоагIделар. Цар доттагIала гом а шербелар. Мисербиевца цхьана Толстой волча хулар Исаев Бултеи Дурдеи. Цу бувзамо цар кругозор йIаьхий йора. Лев Николаевичагара царна ховра тIемах дола кердадараш, хIаьта царгара цунна хозар халкъа легендаши преданеши.

Цкъа чарахье а баха, чубаьхкача Бултас Толстойна дийцар Джами цIенах дола драматически истори. Цунна чIоагIа раьза хиннача Толстойс, дог айденна аьлар: «Кавказски дувцараштa» дола сюжет да, хьона из».

Джами яхача нохчочун дезал паччахьа бIуша бовхаро дагабохийтар «Набег» яхача дувцара чулоацам.

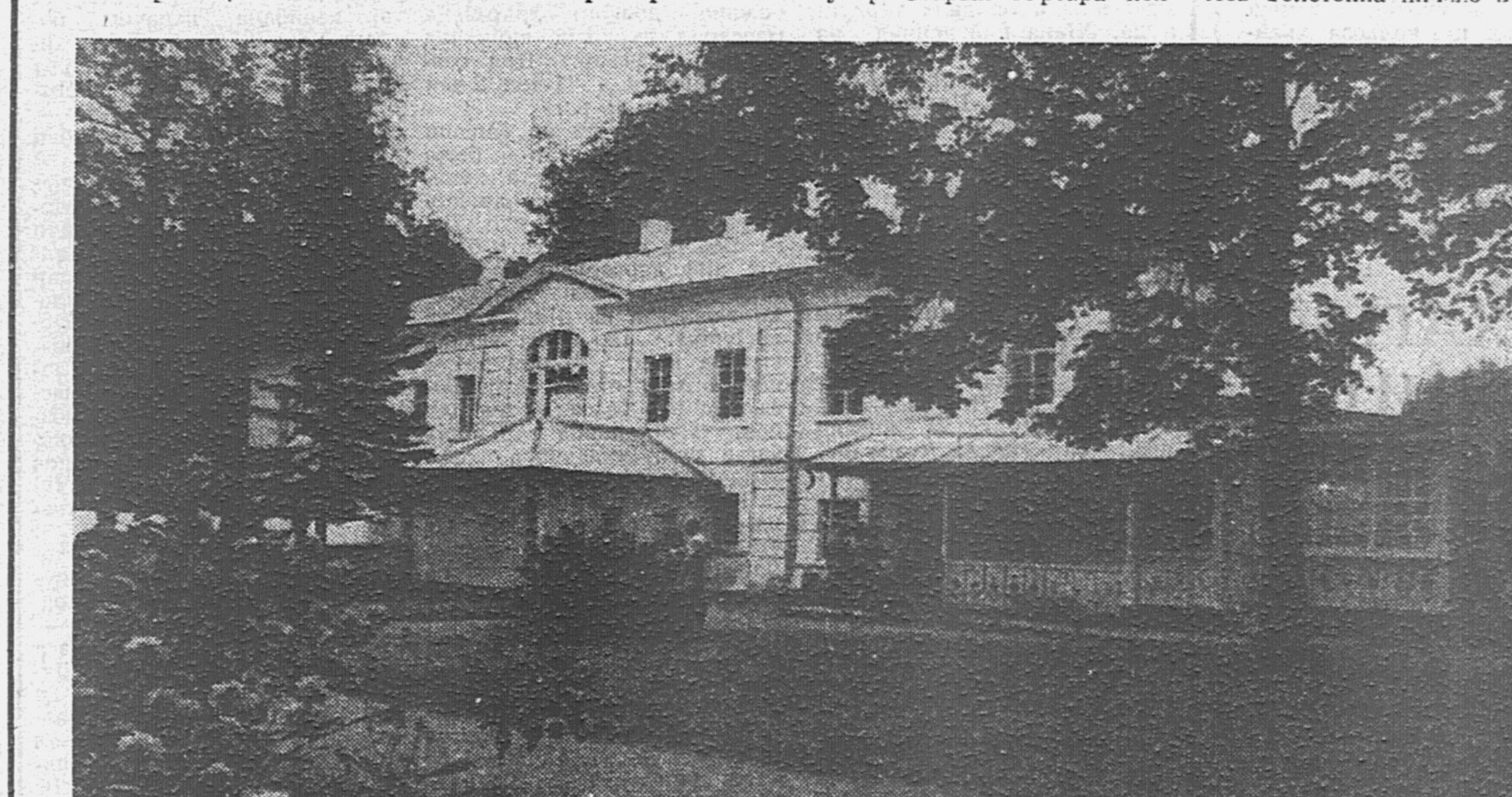
Садонеи Толстойнеи юкъера доттагIал геттара кIоаргденнадар — цаI шоллагIчун метта вала а кийча волаш. Лев Толстойс Мисербиевна совгIата яйта ашараш лекхаш йола кIопилг 1918 шера кIайгвардейцаша Старый Юрт йохаялцца йолча хана цар дезале хьамсара хеташ, лораеш лелайир.

ТIема походе дакъа лаца аьттув балар дог доахаш сихлу из ше Тифлисе вахачара Староглaдовске юха кхача. Юха а цига вIашагIкхет доттагIий. Из вIашагIкхетар къаьстта теркам тIаозаш дар. Ший доттагIчун письмошкара цун хьал атта доацилга ховш волча Садос Толстойна говр йоалаяьяр, хIаьта Бултас 150 сом ахча делар. Ше фу даь из юхадекхаргда ца ховш, гIадваха хьувзар Лев.

1852 шера 1 феврале, укхаза дIаяздир цо ший доттагIий иллеш. Садойи Бултий цIераш даим яхаргйолаш, дIаяхийтар духьа, цар цIерагIа яздир цо уж лоаман кхалнаьха кхелаш гойташ дола иллеш. Уж дIаяздаьчул тIехьагIа, из дика кхетабича хозагIеи бIаьхегIеи болча меттайх цаI ба нохчий мотт, яхаш хестабаьб Лев Николаевич Толстойс.

Иштта нохчий мотт а къам а дезаденна хинна йоазонхо цигара ханахьа дIаваха дага хиннавац. Бакъда, эпсара чин долаш вола из Кавказе лаьттача нийсхо йоацача тIем тIа лоаманхошта духьала тIом бе е цигара дIаваха везача эттав. Цудухьа сихонца йитай цо Кавказ. Мисербиева веший воIа Абойна дагадоагIарех иштта да из. ЦIаккха ше вохкаргвоацаш болча доттагIашцара къаста атта хиннадац Толстойна. Ше дIаваха ах шу даьлча, 1854 шера 9 июле язду цо: «Кавказ еза сона боккхача безамца. Мадарра аьлча, дика ба, цхьа тамашийна а поэтически а вIаши духьаленаш йола ши хIама — тIеми коттамукъали — чулоацаш бола из акха мохк».

ХIанз Толстой-Юрт оалаш йола из Старый Юрт теш я сийлахь-воккхача йоазонхочуни нохчий къамани доттагIала. Цу доттагIака теш я Лев Николаевич Толстой музей а цунна дегIа памятник а. Баркал оалаш йолча тIехьенна цIаккха а дицлургдац из. Цудухьа къаьстта дог гIоздаьнна дезду Нохч-ГIалгIайчене йоазонхочун юбилей йола ди.

А. ЮСУПОВ.

АПК СИСТЕМЕРА АРЕНДА

Арендни гIулакхаш леладара кIийлен тIа юртбоахама производство вIаштIехьъяккхар

Укх тIеххьарча хана дукха письмош ух «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд» яхача газетий редакцешка, СССР Госагропроме, кхыйолча организацешкеи ведомствашкеи. Цар тIа къахьегамхоша дехар ду арендни дIа-хьа долча гIулакхех шерагIа дувца яхаш, арендни хьалашка болх бе шоаш раьза хилар а белгалдоах цар. Цхьабакъда, письмой автораша хоам ма бара, нах кердача хьалашка къахьега гIерталга массахана хьаллацац моттигерча боахамий кулгалхошеи специалисташеи, хIаьта цхьайолча хана уж чIоаггIа раьза хилац арендни дIа-хьа дола гIулакхаш леладе, лаьттеи техникеи наха дIаяла, арендни коллективашта гIулакх вIаштIехьдаккха новкъостал де.

Арендни хьалашка къахьега ловш болча наха дукхагIйолча хана шоашта а хац ха мел дезар - мишта дIадоладергда гIулакх, колхозаца, совхозаца, кхыйолча юртбоахама предприятешца арендни дIа-хьа дола гIулакхаш мишта вIаштIехьдаха деза. «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд» яхача газетий редакцеша уж письмош тематически разделашка дIа-хьа а дийкъа, СССР Госагропромагеи ВАСХНИЛ-агеи дехар дир газет дешарий хаттараштa жоп ле аьнна.

Арендни дIа-хьа долча гIулакхех долча укх жопаша новкъостал дергда дукха ха йоацаш кепатеха арадаьнна «Юртбоахама производствера арендни отношенеш вIаштIехьъяхарах йола рекомендацеш» кIоаргагIа кхетае, цхьадола лоархIаме дешаш цхьалха даха, мехка тайп - тайпарча зонашка хIанзле Iоаяь опыт теркал а еш, уж практически оагIорахьара гойта.

Фуд аренда яхалга?

Укх тIеххьарча шерашка юртбоахама производстве къахьегам вIаштIехьбоаккхача шерра юкъейоагIа подряда тайп - тайпара формаш: коллективни, дезала, лични. Уж прогрессивни балха формаш юкъейоалаяра практике шерагIа пайда эц хозрасчетни арендни отношенеех, уж подряд дегIаяра белгало хиларах тарра. Арендо белгалдоах укх тайпара экономически гIулакхаш: арендатора хаьдда мах а луш, йIаьххача хана леладе дIаэц лаьтта а кхыйола керттера средствaш а, продукци йоаккхалга тоъал чIоагIа алсамдаккхараи таронех дикагIа пайда эцараи духьа.

Аренда — из имущественни наем, колхозо, совхозо, е кхыча лаьтта кара долчо, хаьдда мах а боаккхаш, арендатора йIаьххача хана леладе лаьтта е кхыйола къахьегама средствaш а дIаяларах дола договор. Боахам лелабеча даькъе ше ший лоIаме хилара а имущественни бехктокхама а хьалашка лаьттан а къахьегама кхыйолча средствай а бокъонца вола да хул арендаторах, хIаьта цун лични хьаштaш ма хулла чIоагIагIа вIашкадоагIа общественни хьашташца.

МалагIча правови а экономически а кIийленаш тIа латт арендни отношенеш, фу хьаэца мегаргда арендни хьисапе леладе?

Колхозий, совхозий, кхыйолча агропромышленни комплекса предприятей балха практикерча арендни отношенеех пайда эцара правовии экономическии кIийленаш белгалйоах «Паччахьалкхен предприятех (объединенех)» долча СССР Законо, «СССР-ерча кооперацех» долча СССР Законо, колхоза Примерни Уставо.

Арендни хьисапе леладе мегаргда юртбоахама а кхыдола а лаьтташ, дуккхача шерашка хьахула насажденеш, прудаши Iамаши, болх беш а продукци луш а дола хьайбаш, техника, оборудовани, зданеш, гIирсаш, хIаьта иштта производственни санна, производственни порядок йоаца кхыйола керттера средствaш. Лаьттахи къахьегама кхыча средстваехи луш бола арендни мах лаьттан гектарах луча хаьддача ставкаша ма яххара хилийта беза, лаьтта арендагIа леладе дIалуча хана цо хьалуш хиннар, хьайбай корта, производственни сооружени, технически средствай единица теркал а еш. Мах оттабу ахчан, натуральни, е йинача формашка. Арендни мах хьайбе мегаргба кхыча порядкагIа а — арендаторгара йицача продукцех боахамо токха маьхаши цо из маьхалъяккхара маьхаши бе-бе хиларга гIолла.

Малаш хила йиш арендатораш, малагIа хьалаш лу царна?

Арендатораш хила йиш я бригадай, фермай, чурабоахама кооперативий, звеньяй коллективаш, колхозхойи совхоза болхлойи дезал, хIаьта иштта боахамий къаьсткъаьста болхлой.

Арендатораш иштта хила йиш я къаьстта гражданаш а кооперативаш вIашагIъехка, совхозий болхлой а колхозий членаш а боацача гражданий группаш а. Договораш оттаде (шоай лоIамагIа а коллективо тIадиллaрагIа а) бокъо я барайтта шерал тIехбаьннача гражданий.

Лаьтта а кхыйола къахьегама средствaш а арендагIа лелае дIаялара керттера а хиланза яргйоаца а услови я продукци яккхара боарамаш лакхдергхиларeи цох дIадодар лохдергхиларeи гаранти.

АрендагIа дола договораш чIоагIделга хьалххагIе а дIакхайкаьйча конкурса кIийлен тIа вIаштIехьдаьккхача нийса хургда. Хьалхле йоаккхаргья продукци яккхара боарамаш тIа-тIа дегIадоаладара а материальни ресурсех дикача дас санна пайда эцара а тIаерзаяь тешшаме программаш оттаяьча претенденташа.

Арендаторан арендодателаи юкъера гIуллакхаш къоастаду керттера документ договор да. Мишта, маца, хьан оттаду из?

ДIа-хьа гIулакхаш леладе аьнна барт баьчул тIехьагIа, договора условеш оттае йолалу оагIонаш. Из оттадеча хана укх тайпара дешаш къоастаду:

(Йистедоалар 3-ча оагIо тIа).

АПК СИСТЕМЕРА АРЕНДА

(Инстедоалар. Долалур 2-ча оагIо тIа).

— арендагIа дIалу бешамаши кхаши, кхыйолча къахьегама средствай хьадда йола перечень белгалйоаккх;

— продукци маьхалъяккхара боарамаш, ханаш, маьхаш, порядок;

— договора тIа оттабаьча боарамал совгIа яьккха продукци маьхалъяккхара порядок;

— ги, удобренеш, зIамига хьайбаш, доакъар эцара, ремонтни, транспортни, кхыдолча гIулакхех доагIар дIадалара эшача кредитий боарами уж далара условеши;

— материально - техничесни Iалашо вIаштIехьъяккхар;

— арендодатела арендни махи кхыйола платежаши дIаялара боарамаши ханаши;

— дIа-хьа тIаийца декхараш кхоачаш ца дарахи е доаггIача тайпара кхоачаш ца дарахи болча имущественни бехктокхама условеш.

Договора условех дола дерригa дешаш шоай лоIаме а дIа-хьа пайдане хилара кIийлен тIа а къоастаду.

Договораш оттаделга юртбоахамера шу дIадоладарца, е продукци яккхара технологически циклаца дувзаденна ца хилча а мегаргда.

Мишта, хьан чIоагIду договор, мичахьа регистраци ю цунна?

Договора кIал кулгаш язду арендодатела оагIорахьара боахама кулгалхочо, арендатора оагIорахьара — коллектива кулгалхочо, хIаьта количественни состав йоккха ца хилча (5 сагага кхаччалца) — коллектива берригача членаша, е договорагIа шоашта декхараш тIаэцача къаьст - къаьстача наха. КIал кулгаш яздаьчул тIехьагIа договор юридически низ болаш хул. Из моллагIйолча кхыча инстанце чIоагIде дезаш а дац.

МалагIча ханна оттаду лаьтта а къахьегама кхыйола средстваш а арендагIа лелаяра дола договор?

АрендагIа лаьтта леладара дола договор 50 шера оттаде йиш я, хIаьта кхыйолча къахьегама средстваех дувцаш хилча цар амортизаце ха кхоачаяллалца. Бакъда, договор оттадеча хана из болх беш долча ерригача юкъа дIа-хьа леладу деррига дешаш къоастадаь хила деза яхалга дац из. НийсагIа хургда дукхагIдола дешаш, маьхалйоаккхача продукце боарами структуреи, арендни мах, маьхаш, и кх. дI. дараш хьалхарча даькъе а долаш, шинна оагIоно бартагIа пхе шера йолча юкъа къестадеш хилча. Цо стабильность а хулийтаргья, цу цхьан ханна дIа-хьа дола гIулакхаш юкъюкъе дегIадоаладе таро а хулийтаргья. Из деча хана керда договор ца оттадича а мегаргда, хIаьта деррига хувцамаш кхы тIа йолча соглашене тIа белгалдаха вIаштIехьа хургда, цу юкъе арендагIа леладу лаьтташ тIехьенга дIадалар а долаш.

МалагIа порядок я хьаяьккхача продукцех пайда эцача?

Арендатора яьккха продукци хьалхарча аргIагIа дIайохийт арендодатела хьалхашка цо тIаийца декхараш кхоачашдара. Договоро ма яххара из продукци боахамо дIачуэц, е цунгара йолаш санна заготовительни организацешка маьхалйоаккх.

ТIаийцача декхара боарамал тIех йола продукци договорни маьхий кIийлен тIа арендаторо шийна ловчча маьхалйоакх.

Фу ала йиш я маьхехи деча гIулакхехи?

Арендатора колхозаца е совхозаца, кхыйолча предприятешца дIа-хьа долча хозрасчетни гIулакхашка боккха лоархIам болаш да маьхалйоаккхача продукце, эцаш йолча материальни ресурсий, деш долча гIулакхий маьхаш. ДукхагIча даькъе цох тийша я арендатора хозрасчетни доход, арендни маьха боарам. Цудухьа договор деча хана цIенхаштта теркам тIабахийта беза хила ма доаггIара дола уж маьхаш оттадара.

Пачхьалкхен закупочни маьхах продукци хьаэц, ма дарра хилча, хьаддача ставкех арендни мах дIалуча подрядчикашкара. Уж маьхаш леладаро партнераштa юкъе нийса а гуччахьара а дIа-хьа дола гIулакхаш вIаштIехьдоах, царна юкъе тешам болийт.

Боахама чурча расчетни маьхех керттерча даькъе пайда эца беза, арендни мах текхара хьаддача ставкегIа а доацаш, боахамо продукци йохкача маьхаштеи арендаторгара цо из хьаэцача маьхаштеи юкъерча боарамга хьежжа. Уж маьхаш заказчикои (боахамо) арендаторои цхьана оттаду.

Цул совгIа, юкъедоаладе рах договорни маьхаш а.

Вариант хоржалга оагIонаша, цкъа барта а йолаш, чакъдоахка, арендни отношенеш юкъейоаллаш хьадда хьалаш теркал а деш.

МалагIа условеш йолаш эц арендатораша ги, доакъар, доагор, запчасташ, кхыйола материальни ресурсаш?

Эшаш йолча материальни ресурсехи (удобренеш, доагор, оатхалаш, ги, доакъар, бийдал, и кх. дI.) боахамо шийна деш долча гIулакхехи доагIар арендаторо дIатокх планово - учетни е договорни маьхашца. Боахамо ийцача материальни ресурсех дола планово - учетни маьхаш хьахул цар шоай маьхаши уж хьаяхьаш а лелаеш а дIадахари вIашагIтохарца. Боахамо ше хьаеш йолча продукце (ги, доакъар, бийдал, и кх. дI.) планово - учетни маьхаш из хьаеш дIадахачун боарамга хьежжа оттаду. Цу боахама подразделенеша арендаторашта деш долча гIулакхех доагIар расчетни себестоимостагa хьежжа оттаду, хIаьта кхыча организацеша деча гIулакхех — пачхьалкхен тарифашка е договорни расценкага хьежжа. Цунца цхьана дицде йиш яц, договор деча оттадаь планово - учетни а, хIаьта иштта договорни а маьхаш йиллача хана цхьан оагIоно шийлоIаме хувца йиш йоацалга.

МалагIа формаш я арендни махи цун боарами оттабара?

ОагIонаша баьча бартага хьежжа, лаьттахи лелае дIаеннача къахьегама средстваехи боагIа арендни мах бIарчча цхьа сумма йолаш оттабе йиш я, е арендагIа лелае дIаэцача средствай тайпахи единицахи къаьсткъаьстта: оахама, доакъара, даьгIений гектарах, прудах, производственни гIирсах, тракторах, комбайнах, хьайбах, и кх. дI.

Арендни мах дIабала йиш я ахчан, хIаьта иштта натуральни а форме. Масала, Литовски ССР «Альседжяй» яхача колхозе арендни мах оахама гектарах — 150 сом, даьгIений гектарах — 50 сом ба. Туркменски ССР Марыйски областа «1 Мая» яхача колхозе хий диллача оахаш долча лаьттан гектарах 1400 сом дала деза. Курган-Тюбински областе «Москва» яхача совхозе хий ца диллача 0,5 гектара тIа дIайийнача бахчеви культурех боахама 7,5 тонн харбазаш дIачуяла еза.

Арендни мах къоастабеча керттера хьокхам хила йиш я боахама лаьттан гектарах, прудах, хьайбах, и кх. дI. хьахула цIена пайда. ЦIена пайда — из ба маьхалъяьккхача продукцех хьахинначуннеи из хьаеча нормативно дIадахачуннеи юкъера боарам.

Продукци маьхалъяккхарах хьахулачун боарам къоастабу цу боахаме юртбоахама культураша лу хьувкъам а йоаккхаш йола хьайбай продукци а теркалъеш. Лакхе доаладаь масалаш цу тайпарча наькъах пайда ийцалга хьахьокхаш да.

Арендни маьха ставкаша теркалде деза лаьтташа хьалур дукха е кIезига да, уж дола, моттиг, хьайбай продуктивни белгалонаш, цар тIаберзабе беза арендатораш юртбоахама угодех, кхыйолча къахьегама средстваех дикагIа пайда эцара.

Нагахьа санна арендни мах натуральни хьисапе луш хуле, цун боарам а ахчан форма а принципо ма яххара къоастае еза.

Техниках, оборудованех, зданех, сооруженех бола арендни мах амортизационни отчисленей боарамга хьежжа оттабу.

Техника, къахьегама гIирсий, оборудоване и кх. дI. мах балансови е остаточни маьхага хьежжа оттабу, вешта аьлча цар юххьанца хиннача маьха тIера Iойоакх эксплуатаци еча юкъа яьча амортизационни отчисленей сумма.

Шаккхе оагIув раьза яле, арендни мах оттабара кхыйола способаш а юкъейоалае мегаргья.

Арендни лучоа юкъе хьой отпускашта ю боахама затраташ, социальни страховани, страхови платежаш, накладнойи, кхыйолен расходаш?

Боахама расчетни пайда къоастабеча дIалоархI продукци яккхарга дIайолха ерригa затраташ, социальни страховани, отпускашта луш дар, страхови платежаш, накладной расходаш царна юкъе а йоагIаш. Нагахьа санна договорагIа уж арендни лучоа юкъе ца йолхе, тIаккха арендатора шийн средствай чотагIа кхы тIа отчисленеш ю отпускех доагIар, ханна болх булургбоацача ваьлча тела пособеш, и. кх. хьаэца шийн бокъо хилийтар духьа. Кхыйола решени хила а тарлу — уж ерригa расходаш арендни лучоа юкъе йохийт, арендни платежей чотагIа боахамо дIа а лу.

Хьаэцаргда вай ер масал. Подрядчика арендагIа совхозе хьаэц коартолаш кхеяр духьа оахача лаьттан участок. Оттаьча порядкага хьежжа расчетни пайда къоастабара коартолий хьувкъам 150 центнер боарам болаш хьайлицаб. Цу районе оттадаьча пачхьалкхен закупочни маьхашца центнер 10 сом долаш цу хургда. Калькуляцега диллача, цхьан гектара тIа коартолаш хьалкхееш дIадодар 1200 сом къоастадаьд, цох 150 сом дода социальни страхованега, отпускех лучунга, накладной расходашка, страхови платежашка, 1050 сом коартолаш кхеяргеи чуэцаргеи дIайолха арендатора духхьалара расходаш я.

Арендни луш дар, нагахьа санна 1200 сом йолча затраташ тIара къоастадича, хургда 1500—1200=300 сом. Иштта хIама хилча арендатораша арендни луш дар доацаш боахама дIатакха еза калькуляцегIа йола ерригa расходаш 150 сом хул.

Нагахьа санна арендатораша социальни страхованена, отпускашта доагIачоа йола расходаш, накладной расходаш, страхови платежаш арендни цу сахьата лучоа юкъе яхийтар гIовленагIа лерхIе, уж совхоза чотагIа дIа а лоай. тIаккха из хургда 300+150=450 сом.

КIезига пайда луча лаьтташка е хьайбай фермашка къахьета лаьрхIача арендатораштa льготаш оттае мегаргий?

КIезига пайда луча е боахама оборота юкъера даьхача лаьттаех е пайда ца луча е рентабельни йоацача хьайбай фермаех пайда баккхара арендаторий безам дукхагIа тIабахийтара боахамо уж арендагIа дIаяла мегаргья льготни хургйолаш арендни доагIар кIезигдаь е производство эффективно вIаштIехьъяккхалца йолча хана арендни мах боаккхаргбоацаш.

Мишта хьа а хул, пайда а эц арендатора хозрасчетни доходах?

Продукци ехка хьанийцачох арендатораша дIачулу арендни доагIар, декхар дIатокх, пайда бе ийцача материальни ресурсехи даьча гIулакхехи доагIар дIалу, договорни декхарегIа лаьрхIа кхыйола отчисленеши платежаши ю. Юхедисар арендаторий хозрасчетни доход я, из дизза цар доалахьа да, цхьанне а бокъо яц цар из мишта дIа-юха нийсде деза ала. Коллектива членашта доход дIа-юха нийсъярал совгIа, арендатораша шоай инициативагIа цох хьае йиш я производство дегIайоалаяра, социальни дегIаахара фонд а резервни фонд а. Цар йиш я группе вIашагIкхийтта е лични рузкъах трактораш, юртбоахама машинаш, автомобилаш, оборудовани, производственни культурно-бытовой гIишлош эца.

Арендатораша шоай ахча леладу боахама бухгалтере лицевой счета тIа, агрокомбината (объединене) финансово-расчетни центре е банка учреждене шийн расчетни счета тIа.

Iаламгара е кхыча воча хатаргара арендатора даьнна зе меттаоттаду боахамо хьаийцача страхови платежей чотагIа, хIаьта иштта шийн йолча резервни фонда чотагIа а. Цул совгIа боахамо арендатора новкъостал де йиш я юхалург средстваш ялара наькъаца а.

Арендатора малагIча тайпара дакъа лоац коллективаш социальни дегIаахара планаш кхоачашъеча (берий учрежденеш, нах чубаха цIенош, наькъаш, кхыдараш леладеча а уж хьалдеча а)?

Ше гIулакхаца вувзавенна боахам социальни дегIабоалабеча юкъе арендатора дакъа лоац керттерча даькъе арендни лучунца. Юртбоахама предприятеш йиззача боахама расчета тIеи самофинансированеи йоахача хьалашка боахам социальни дегIаахара керттера боала пайда ба. Боахаме арендни луш дар цун доходаш алсамъяхарга дода, хIаьта тIаккха, средстваш берий учрежденеш, нах баха цIенош хьалдарга, наькъаш дахкарга, культурно-бытовойи спортивнии объекташ, салоIа цIенош, и. кх. хьалдарга дIайолх. Хьалхе а белгалдаькха ма хиллара, колхозхоштеи совхозий болхлоштеи нийса арендатор социальнии Iалашони социальни страховане хьакъехьа мел долчох пайда эца бокъо йолаш ва, цунна юкъе пенси, отпуск, болх булургбоацача ваьлча луш йола пособи а йолаш.

Цунца цхьана арендаторий бокъо я шоай хозрасчетни дохода дакъа шоай коллектива болхлой къахьегама, быта, салаIара хьалаш тоадарга дIадахийта.

Боахама болхлой боацача арендатораштцара гIулакхаш мишта леладу?

Кооперативашцареи совхозий болхлой е колхозий членаш боацача къаьст-къаьстача гражданашцареи колхозий, совхозий, кхыча лаьттах пайда эцарий арендни гIулакхаш леладу «СССР кооперацех долча» СССР Законага хьежжа аренда лакхехьа йийцача принцигаш тIа.

Масала, арендатораша пайда эц сага юридически бокъонех, банка отделене расчетни счет я. Договорага хьежжа моллагIа продукци хьае а шийна хеттар цох де а, вешта аьлча боахамга, рынке, потребкооперацега, кхычахьа йохка а йиш я.

Социальни страхованен социальни Iалашони йола шоай бокъо кхоачашъяра арендатораша шоаш шоай лоIаме дIачулу социальни страховане пачхьалкхен фонде шоай доходаш тIара отчисленеш, пачхьалкхенна подоходни налог а. Продукци хьаяра хиланза яргйоаца материальни ресурсаши эшараши цар ийду СССР Госагропрома система предприятешкареи организацешкареи оптови маьхегIа е кхыча предприятешкареи организацешкареи бартагIа баьча маьхегIа.

Арендни лучун боарамаш къоастаду боахама болхлой болча арендаторашта яр санна йолча подрядагIа, продукци йохкареи материально-технически ресурсаш Iалашъяреи башхалонаш теркал а еш.

Балхах бухсоццаш хьахулачун учет, бухгалтерски статистически отчетность лелаю кооперативашта оттаьча порядкага хьежжа.

Арендатораш декхарийла ба шоашта тIачIоагIдаь лаьтташ дIадийнар дика хьувкъаргдолаш тоаде, дIадийнар дика хьа ца хулача лаьтташ кхаьчача, гонахьара Iалама зе дича, из меттаоттаргдолаш шоай средствай чотагIа балхаш де.

ОагIоний рузкъан хьакъехьара гIулакхаш нийсду союзни республика Граждански кодекса нормашца.

Балхаш сихденнача хана кхы тIа нах юкъеоза мишта йиш я арендаторий?

Иштта нах юкъеоза йиш я, цхьа къаьстта хIама хиларах тарра, сезонни балхий хана. Къахьегамах доагIар ле оагIонаша баьча бартагIа, бакъда, боахаме деча уж сна долча балхех лучул кIезигагIа хургдоацаш.

Мишта къоастаду къовсаме дола дешаш?

Арендатори аренда луш вари договорагIа цхьатарра бокъонаш йола партнераш ба. Царна юкъера деррига гIулакхаш дIанийсду юридически низ болаш долча договорагIа.

ОагIонех хIаранена гарантеш Iалашъе лерхIаш примерни договорагIа оттадаьд санкцеш юкъейоалаелга. Масала, нагахьа санна аренда енначо декхараш кхоачаш ца дар бахьан долаш хьувкъам бизза кхоачаш хинна беце, хьайбай продуктивность е продукце дикал лохъенна яле, затраташ дукхагIа дIаяхийта яле, кхыдола зе хинна дале, тIаккха арендатора хинна зе меттаоттаде деза.

Арендатора шийн декхараш биззача боараме кхоачашдаь деце, аренда енначоа хинна зе меттаоттаде деза. Нагахьа санна арендатора бехкагIа дIадийнар дика ца хьувкъаш лаьтташ толхадаь дале е шийга арендагIа дIаеннача ресурсашта зе даь дале, из декхарийла ва хинна зе меттаоттадеш дIадахар дизза дIатакха.

Нагахьа санна договорни декхараш кхоачашдаь деце, арендатореи аренда енначуни бокъо я цхьан оагIорахьарча порядкагIа договор дохаде, юртбоахама шу чакхдаьнначул тIехьагIа, вокх оагIонга из ши бутт хьалхагIа дIа а хайта.

Барт ца кхеташ моттиг эттача из къоастаду шинна а оагIоно тIаэцаргйолча кIийлен тIа. Нагахьа санна барт ца хилча оагIонашта юкъе баьнна къовсам судебни порядкагIа къоастабу.

Арендни хьалашка юкъарчал доацаш производство вIаштIехьйоаккхар арендатор ва. Аренда еннача боахама функцеш малагIаш я?

Арендни гIулакхий хьалашка совхоза администраце, колхоза правлене керттера декхараш да материально-технически Iалашо, агрозоотехнически сервис вIаштIехьъяккхар, арендаторашта эша гIулакхаш дукхагIа а дикагIа а дар. Из деш бокъкхача лоархIаме да вIаши дола договорни декхараш дизза а нийсса а кхоачашдар.

Боахамий кулгалхой эггара лоархIаме функцеш йолаш дус къахьегама коллективаш социальни дегIайоалаелга, вай ханарча боарамера шерръяь воспроизводство кийчъяра а хьаяра а эша тароналш хилийтар, срригa кадраш кийчъелгеи цар квалификаци лакхъелгеи, цар интенсивни технологеши Iилма-технически процессана карагIдаьнна кхыдараши карадерзаделга. Арендни гIулакхий кIийлен тIа шерра дегIаухача подряда хьалашка колхоз, совхоз шийн тайпара йола юххьанцарча хозрасчетни кооперативай объединени а хиле дIаотт. Цо хьахулийтаргья кхачан продукташ хьаяра эффективность сихъяь лакхъяра а айяра а эша дикагIйола таронаш. ЛоархIаме да арендни гIулакхаш дегIадоагIача юкъарчал доацаш арендни коллективашта юкъебаха безача юрта боахама специалисташа шерра дакъа лацар. Боахамий, агропромышленни органий кулгалхой духхьалара декхар да арендни коллективаша толаме болх бара ма могга новкъостал дар, цар шоай лоIаме болх бараи договорни декхараш биззача боараме кхоачашдараи мел эша хьалаш хилийтар.

Оттадаьча хаттараштa жоп луш арендни гIулакхаш дегIадоаладе хьаштдолаш болча берригнешка дехар ду СССР Госагропромои ВАСХНИЛ-ои центральни моттигерчеи кепайоазон оагIонаш тIа ханханнахьа арайоахаргйолча, радион телевиденей лаьрхIача передачаш тIа ювцаргйолча, дикагIйола опыт вIашагIтохача материалашта теркам тIабахийта.

(«Сельская жизнь» яха газет, укх шера 31 август).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

9 сентябре— Болгаре халкъа республика къаман цIей

Кхоана Болгаре Халкъа Республика ПаргIатон ди, Болгаре социалистически революце 44-гIа шу да.

НРБ. Михайловградерча пионерий цIен «Сентябрьские огоньки» яха берий халхара ансамбль республике яйза ца Iеш, цун доазонел арахьа а йовзаш я. Из — берий творчества дуккхача хьажарашка дакъалоацаш хинна а коталонаш яьха а я.

СУРТА ТIА: «Сентябрьские огоньки» яхача халхара ансамбла доакъашхой.

БТА—ТАСС сурт.

Эцархошта хьашт долаш

1982 шера потребителий Ерригвенгерски совет хьаяр цхьатарра тIаэцанзар массане. Боккъала а кIезига организацеш я шоай декхарга диллача товарий, деча гIулакхий дикалга, торговле бокъонаш лелаяргa хьажа езаш? ХIанз Iоаьча опыто хьахьокх керда общественни организаци совлен ца хиннилга. Цо шийн балха юкъеэзар эггара чIоагIагIа хьаштдола нах — потребителаш шоаш, шоашта хетар ала паргIато елар.

Баха нах товарашца дукхала хьакъехьа Iалашбечара дIайолаелар потребителий совет. Тахан эггара хьалхарча плане да товарий дикала дешаш. Из чIоагIа лоархIаме да, хIана аьлча мехка маьхаш лакхденнад, нах шоаш эца хIама къердача баьннаб, лаьрххIа хьож товарий дикалга. Царна дика тIахьожам лоаттабу.

Цу шерашка потребителий Ерригвенгерски совети хьашташ лакхденнад ала йиш я. Эггара тайп-тайпара йола проблемаш къестаеча юкъейода из. Баха нах гIишлон материалашца мишта Iалашбу, йIаьххача хана лелаеча бытовой машинашта эша запасной оатхалаш тоъаш йий? Нах чубаха цIенош мел дика хьалдаьд? Из чIоагIа лоархIаме да — мехка квартираш тIехь-тIехьа маьха езагIа хул, нах. чубахача цIеной пачхьалкхен процент кIезига я.

— Укх шера йIаьхха дискуссеш хинначул тIехьагIа, юххера а, законаца чIоагIъяьй потребителий совета хетачогIа, кIезига лоархIам боаца, положени. ХIанз квартире вахаргва, справкаш а гулъеш, из динза диса цхьацца хIамаш дола. хIаьта гIишлонхоша нормегIа ма йоаггIара я яха квартира хьакхачарга а ца хьежаш. Долче, тхо хIанз тIехьа да цIенош гарантийни системагIа дика хьалдара, — аьлар сога Тарьян Жужас. Сох кхийттаяр из потребителий Ерригвенгерски совете. Жужа цун секретарь я. Укхаза болх беш йола коллектив йоккха яц. Массехк экономист, юрист, гIишлош хьалъяра специалист мара вац цига. Берригa мохк чулоацаш боккха ба шерача общественни сетера потребителий совета низ: общественни хьисапе ялх эзар саг болх беш йолча моттигашкара 200 представительство я. Цар лорaю потребителий бокъонаш, уж бокъонаш телхаераш бехктокхаме озара тIехьа латт. Административни, боахама органий балхага хьож. Цхьалха хьежа а Iац, шоай предложенешца, рекомендацешца новкъостал де а гIерт. Цар лорaю потребителий бокъонаш, уж бокъонаш телхаераш бехктокхаме озара тIехьа латт. Административни, боахама органий балхага хьож. Цхьалха хьежа а Iац, шоай предложенешца, рекомендацешца новкъостал де а гIерт. Цар балха лоархIаме форма я общественни формулаш, цига вIашагIтох бахача наха хетар, торговле, бытовой гIулакх дара сфераца ювзаенна йолча тIеххьарча распоряженей, указаней обзор лу. Нах шоай бокъонаш йовзаш хила беза.

Цхьа ха яьккхар Госстраха балха дукха нах леткъаш — дукха претензеш яр цу организацена еш, уж дукхача даькъе ювзаенна я цун монопольни хьалаца. Дукха ха йоацаш из монополи йохаяьй. ХIанз мехка массехк страхови организаци я, уж тIехьагIа дукхагIа хургхилара белгалонаш йолаш я. Цо ра дикагIа а дукхагIа а бахача наха гIулакх де йиш хилийтар.

Будапешт.

Галина ГЕРАСИМОВА, АПН корр.

КРИЗИСА ОВЛАШ

Центральни Америка кхохкама кхераме кхуврч болаш юс. Цун проблемаш дагайоахк ООН-а, дунен общественноста. Царех керттера я аграрни кризис. «Центральни Америкера ахархо шийн маIанга диллача консерватор ва», — йоах Коста-Рика университета деканех волча Франциско Бараонас. «Бакъда лаьттах хоадаваьча ахархочох революционер вулургва».

Никарагуа революцега низ белар юрта, цига социальни нийсхо ца хилар бахьан долаш, помещикаши Сомосий къаман гвардии къыза хиларагIа. Сандинисташ кот ма баьлланге а лаьттан радикальни реформа йир. Из кхоачашъеш ахархошка кхаьчар культураш дIаювча дерригача лаьттан диълагIча даькъал дукхагIдар. Никарагуа кхоачашхиннар хIанз региона кхыча мехкашка кхохкам лоаттабери наха гIеттадери да.

«Сальвадор Центральни Америке эггара зIамагIеи эггара дукхагIа кхотабенна нах бахеи мохк ба, — яхаш яздаьд кIирагIа цкъа арадоалача «Тьемпо» яхача журнала тIа — «Цо шийн ялат доазол дехьа, дохк, шийн баха нах моцала бовши кер бизза даа хIама доацаши боллаше а». Кофе, боамби, шекар доала а кхыйола а культураш хьахула дикагIдола лаьтташ «14 дезала» доалахьа да. Цу лаьтташка болх беш ба электричество а кхыйола паргIато а йоацача горингашка баха батракаш.

1932 шера гIайттар ахархой, цар хьалаьцар массехк муниципалитет, хьайир советаш. ГIайтта ахархой боабир. Iаьдало яхачогIа карательни экспедицеша лаьрхIар дар «коммунисташ» хIалакбар.

«14 дезала» тIехьалаттараша хIанз а йоах: «Тхо котдовргда берригa коммунисташ физически хIалакбаьчул тIехьагIа». Нийсхонна тIехьа мел лаьттараш категоре тIа баьхаб. Геноцида хьисапе йолча проамериканскиi режима карательни акцеш лоаттаеш укх тIеххьарча 7—8 шера 60 эзар сальвадорцаш боабаьб, парца кхалнах, боккхий нах, бераш а долаш.

США-с новкъостал а деш, Сальвадоре оттаяьй социальни къовсам IотоIабеш марионеточни режима гIулакх чIоагIде лаьрхIа йола «аграрни реформа». Цунга хьежжа дIадекъа доагIаш дар 500 гектар лаьтта. Бакъда, цох 9 процент мара мегаргдола лаьтта декъанзар. 40 процент бола ахархой лаьтта доацаш бисар. Из бахьан долаш дукхагIа гIовтт ахархой.

Гондурасе хьал кхы дукха дикагIа дац, 65 процент бола нах къе бах, 75 процент бараш биззалца даа хIама доацаш ба. 170.000 дезал вIалла лаьтта доацаш ба . Укхаза а аграрни реформа, лаьтта, социальни нийсхо дIаехаш бараш моттигерча Iаьдало, помещикаша низагIа шоай кара лоаттабу.

ЛаьрххIа йолча ЦРУ тIахьожам лоаттабеча лагеращка дIанийсбаь эзараш бола никарагуански контрас гондурасски латифундисташта гIулакх де увтт, цар лаьтташ «лорадераш» а болаш. Царех хьахул «Iоажал кхухьа» моттигера эскадронаш.

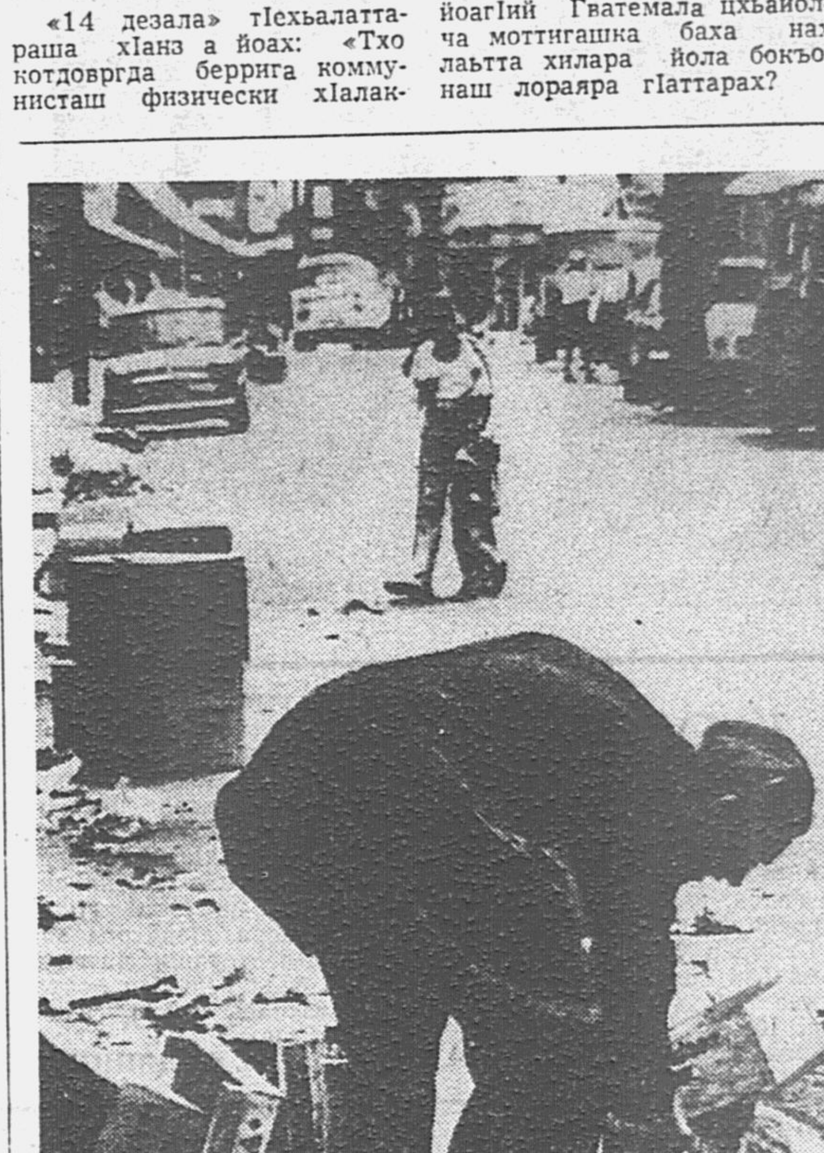
ЦРУ сценарегIа 1954 шера переворот хинначул тIехьагIа Гватемалера аграрни прогрессивни реформа дIаяьккхар. Хьалха латифундисташкара, американски компанешкара дIадаьха хинна лаьтташ царна юхадIаделар. Лаьтта доаца дукха ахархой ах-лаьшкара хьал долаш ба, цар дезалаш мецеи цамогаши ба. Тамаш е йоагIий Гватемала цхьайолча моттигашка баха нах лаьтта хилара йола бокъонаш лораяра гIаттарах?

Проамерикански тIема режимаша мехка цIий мехкадир халкъ духьал далара массе а формаш дIаяха гIерташ. 30 шера карателаша вийр 100 эзар саг, уж дуккха а дукхагIбараш ахархойи цар дезалаши ба. Къаьстта доккха Iазап тIаоттадир индейцаш бахача районашка.

1986 шера Гватемале Iаьдал бе деллар президент Венисио Вересо волча граждански правительствас. ТIема режимех юхедисарех дика дакъа лоацаш цунга кхаьчар аграрни проблемаш. Цул совгIа ультраьаттехьа бараши инаралаши реформашта духьал ба.

Центральни Америке йолча регинальни конфликта кертерча бахьанех цаI да аграрни реформа. США-с зехьа лех укхаза «Москван кулг», цу событешта юкъе «малхбоале - малхбузе вIашдухьал къувсаш хилар» оттаде гIертилга. Укхаза йоалайича совлен хургьяц М. С. Горбачева «Перестройкеи вай мехка а дерригача дуненна а йола керда уйлеи» яхача книжка тIара цхьа моттиг. Цу тIа аьнад: «Аьттехьарча гIозараша, хIаьта царна тIеххьа США пропагандас а дувц Латински Америке вай «социалистически революцей» сери чакхъячкха хьаштдолаш да, яхаш. Из цхьаккха а дац! Вай дуккхача итташ шерашка деш долчунца вIалла дужаш дац из. Дижац вай теореца, принципашца, арахьарча политика ериггача концепцеца». Нагахьа санна тахан Центральни Америке дIаьхденна а кхераме а хьал этта дале, тIаккха из хулаш да кертерча даькъе цун мехкий чурча социально-экономически процессашта, цун халкъий гIулакхашта США тIагIертта юкъелелхаш хилар бахьан долаш.

АПН политобозреватель.

— ХIара пхелагIбола британски дезал гаргга «къела боанго» льаьца ба, — иштта гIайгIане дувц моттигерча кепайоазоно шийн оагIонгахьара, британски парламента общинай палата социальни гIулакхаш дара дешай лаьрхIа йолча комитето йоах: тори кабинето доал де шерашка къе баха нах шозза дукхагIа хиннаб.

Официальни статистикас лерхIачогIа 1979 шера 4,4 процент хиннача матта хIанз пачхьалкхен пособей чотагIа баха британски дезал 8,2 процент ба.

СУРТА ТIА: цкъа хьала да Лондоне а иштта мехка дукхача кхыча гIороадашка а иштта сурташ: кхийдача саг дIакхайса хIамаш кегаш воалл.

ТАСС фотохроника.

Кхоана—160 шу дуз сийлахь-воккха йоазонхо Л. Н. Толстой ваьча дийнахьа денз

Л. Н. Толстой юбилейна хетадаь цIей

Старогладовски станице йоккха событи яр. Толстойя юбилейни деношка литературно-фольклорни цIей чакхдаьлар Лев Николаевич геттара къона волаш ваьхача станице.

«Казаки» яхача повеста тIа бувцача дядя Ерошкаи хозача Марьянеи лаьтта Толстой духхьал дагакхаьба Iац. Укхаза хьакхеллай Лев Николаевича музей. Из хьакхоллача дакъа лаьцад моттигерчеи московскии музейй болхлоша, художникаша.

ЦIей дIадолалу. Аре екаеш, иллеш доах Дубовски культура ЦIен хоро. Ашараш, халхараш... Хьаелл митинг. ДIайха дешаш оал парте райкома хьалхарча секретара П. Г. Коломенске, йоазонхоша. Республика халкъа йоазонхочо А. Бокова могаду станични музее Толстойя книжкай библиотека хьаеллилга, тIаккха цун фонда счетагIа совгIата дIалу «Л. Н. Толстой современникашта дагадоагIарашкара» яха книжка.

Микрофона хьалхашка отт музей хьакхелларех цаI йола Надежда Михайловна Радченко. ХIанз из яхаш я Херсонски областа Горностаевка яхача юрта.

— ЧIоагIа дика хет сона се укх цIейга хьийха. Iайха хьай деррига а вахар хетадаьча моттигашта гаьна ваьлча мара мадарра кхеталац Даьхе мичахьара хьайолалу. Со укхазара дIаяхаяле а, даим дагалатт сона Старогладовски, укх станица бахархой. Са цIагIа Нохч-ГIалгIайчен уголок я, хIаьта тха поселке мел бараштa хов со Нохч-ГIалгIайченера йолга, — йоахар Радченкос.

ТIаккха Надежда Михайловнас йийшар моттигерча поэтессай И. Николаенкой стихаш.

Херсонщине ше яххашехьа а, Радченкос дукха язду моттигерча «Строитель коммунизма» яхача газета тIа дега дукха езача Старогладовски станицах, шийна гара хетача цун бахархойх. Толстойя цIей долча мехка тайп-тайпарча миIингашкара хьабаьхкача Радченкос, Л. Н. Толстойя цIерагIча Старогладовски школа завуча Н. П. Лиховидовас, цар хиннача дешархоша дагалувц дIадаха шераш, Ерригроссийски литературни цIейшка коталонаш яьха бераш. Царех я хIанз ЧИГУ исторически факультет йоаккхаш йоалла Исраилова Хадижат а.

Педагогаши воспитанникаши кхы а вIаши гарга ээар Лев Николаевича кхолламца бувзабеннача лехама балхо. Казака юхаметтаоттадаьча цIен хьалхашка багIа ха яха бола станичницаш. Тха хьувзаш, цунах хIамаш еш ба уж... Хьалха санна гулбеннаб уж. ХIаьта юстаро — ловзар латт.

КIезига зрителаш бацар Грозныерча самодеятельни художника Исаев Харона персональни выставкана хьалхашка а. Картах хьалъэлла улл Шелковской пионерий ЦIен кружока Кобински юкъерча школерча къонача доакъашхой чеканка. Ший воспитанникашта уллув ва цар кулгалхо аварец Сагит Исламович Сагитов. Берий балхашка пайда ийцаб Толстойя халкъа дувцарашкарча сюжетех а.

ЦIейга дакъалоацараштa юкъе ба музея болхлой Л. А. Мусаева, З. А. Гудаева, Нохч-ГIалгIайчен вузий доценташ К. Б. Гайтукаеви Ю. Б. Верольскийи. Цар дуккхадар даьд толстовски музей хьакхоллара.

«Кавказо хьакхеллараш» яхача, дуккха шераш хьалха арадаьннача Ю. Б. Верольске сборника тIа укх тайпара мугIараш да: «...Дика хургдар укхаза маярра йола Толстойя музей хьайиллача. Толстой из хилара хьакъ долаш ва». ХIаьта хIанз Старогладовске хьаяь музей йIаьхийгIа хулаш йоагIа тайп-тайпарча экспонаташца, цу даькъе Ю. Б. Верольске вIашагIъеллача ЧИГУ литературни музеера яраш а йолаш.

Сийлахь-воккха йоазонхо Нохч-ГIалгIайчарча наьха дегашка даим вахаш ва.

М. РАМАЗАНОВА.

СУРТАШ ТIА: 1. Л. Н. Толстойя цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхаьхьалкхен университета литературни музея заведующи Н. Портная (юкъеръяр), поэт Иван Минтяк, ЧИГПИ доцент К. Б. Гайтукаев; 2. Л. Н. Толстойна дегIа памятник. Скульптора В. Астапова болх. 3. Старогладовски станице Л. Н. Толстойя музей хьакхелларех цаI — А. Радченко. 4. Халкъа ансамбль «Эрзи».

В. ЕЛИЗАРОВА сурташ.

ДЕРРИГА ВАХАР— БЕЗАМЕ

Дукха ха яц МагIалбике бахача БузуркиевгIар Джабраилеи Аминатеи шоаш безаме цхьана бахаш 50 шу даккхар белгалдаьккха. Безаме цхьана бахарал совгIа, цар бархI дезалхо кхеваьв. ХIаране ше-ший моттиг хьал а лаьцай цар. Дезалий дезал кхиийнаб цу шинне.

Хоасбата Джабраила йоах, эггара кертера дар — дунен тIа машар хилар да. ДIахо дар: сага ираз, вахарлелар, рузкъа сага ший кара да. Из деррига а чулоац дезала даси нанаси луча кхетамо.

Дукха нах хиинаб царцига цу деношка; лоалахой, гаргара нах, бовзаш-безаш бараш. Массавола хьаша безаме тIаийцар Амината а Джабраила а.

Дуккхача шерашка шоила вIаши санна уж безаме ба нахаца а. Шоаш безаме болаш мишта баьхаб довзийт цар кхычарга а. Цу шинне вахар кхычарна хьокхам ба.

Укх тIеххьарча хана статистикас хьахьокх 15, 20, 25 шу цхьана бахаш даьккха мари сесаги вIашагIкъаьста моттигаш хилар. Психологашта а ма дарра лоацалац дезал бохара бахьан. Цудухьа, дукхача шерашка безаме цхьана баьхача дезалга оаха хет, мишта вIаштIехьадаьннад шун иштта дика хоза уж шераш дIадахьа, аьле. Ховш ма дий дезала юкъе цхьацца эшараш хулалга, хIаьта цу деша де дезар ца хар бахьан долаш дезал дIа-юха бох. Дезал барт тайна бахача хана хинна йола хоза ха йицъялийта йиш яц, эшачоа, дезачоа кхоачамбоацараштa са а тохаш, цаI шоллагIчо лора а веш, бахараш беха моттиг яц.

Цудухьа Аминатагеи Джабраилагеи даьча хаттара, — мишта вIаштIехь даьннад шун иззал ха иштта хоза барт тайна дIаяхьа, аьлча, цар шинне а цхьа жоп делар, — сабар хиларах. Из да: даьннача гIалата, эшача хIамана сатохар, яхилга.

Мари сесаги тайп-тайпарча дезалаша кхебаь ба. ТIаккха, цхьанне кхетам шоллагIчун хьа тIа ца ба а тарлу. Цудухьа, цхьанне сабар хила деза, аьнна хеташ ва Джабраил. ЦIен нана, цIен да санна, дезала юкъе ший бокъо йолаш я. Ший яр лакхе оттае гIерташ хила веза цмар. Лоацца аьлча, дезала юкъе эздел эш.

Мара къамаьл мел ду теркам тIа а бахийта ладувгIаш яьгIар Аминат, тIаккха доккха са а даьккха, аьлар, — аттачох хиннадац тха вахар а. Халонаш а лаинай оаха, бIарга ца гуш фу дисад укх дунен тIа. Моцал а шелал а Iайшай оаха. КIираш-бетташ арахьа даха дезаш хулар укхан цIава йиш йоацаш, хIана аьлча ер городе балха вар, со юрта маьр даьцеи маьр наьнацеи цIагIа яр. ВIалла дага а дохацар цунга хIама а аьнна халахетар де. ХIанзарбараш са тоха ловш бац. Сона цу хана ховш дар из иштта балха ца лийлача варгвоацалга. Сатеха дехке яьнна хIама а дац са. Сатехар котт ваьннав, яхаш да вай дай кица, со а яьннай кот. Са хоза дезал ба, царна улув вала, хьехар де цIен да а ва.

БузуркиевгIар цхьан ханара ба. Уж 1938 шера вIашагIкхиттаб, геттара къона болча хана.

Эггара хьалхара хало яйра царна тIом болабеннача шерашка. Цу хана массадолча советски адамашка а яр хало. Джабраила новкъостал деш вар фронте кхачан продукташ дIакхухьийташ, балха нах арабоахаш. Цул тIехьагIа, культ личность йолча хана къам дахачара дохадир. Цига чIоагIа низкъало хилар царна а кхычарна а. Моцала, шелала дукха зIамига а боккхий а нах байра. Из хIанз дувцаргдац вай.

ТIом а йистебаьлар, котало вайгахьа йолаш, вайнаьха къам а ший метта юхадера. Дезал а ше-ший аьттув болча тайпара балха дIанийсбелар. Йодар маьре яхар, йоалаечо саг йоалайир.

Иштта из цамогаш хинна метта вале а Джабраила денал дехадац. Ди-денгара халкъа боахам тоалуш латт. Джабраила цох а хет ший ираз.

Укх шовзткъеи итт шера улувра дIа ца йоалаш, дика новкъост йолаш хьаенай Аминат.

Аминатеи Джабраилеи цIагIа каст-каста вIашагIкхет къонгаш, мехкарий, цар бераш, лоалахой. Безаме да из цIа.

А. МАЦИЕВА.

ЮРТАРА ХУВЦАМАШ

Партеи пачхаьхьалкхенои лоархIамегIа лоархIаш дола гIулакх да бахархой хьашташ кхоачашдар. ХIаьта цу гIулакха теркам тIабохийташ хилар гуш да Экажкъонгий-Юрта чуваьлча. Дукха хIама хувцаденнад юрта тIеххьарча шерашка. Юрта чубодача асфальта наькъа тIа гIолла дIачуволавелча, дог гIоздоакх гуш долча сурто. Хьалдабд еттача кирпишкий цIеноw, массанахьа а чуйиллай газ, хIаране коа хий да. Барттайна бах укхазара нах.

Царех дукхагIа бараш хьаьнала къахьегаш ба шоай юрта боахаме. Бакъдац цар кулгашца хьалкхебаьча хьувкъама чам республикерча наха бовзац, аьлча. КIезига къахьийгадац совхоза кулгалхоша а юртарча бахархой хьашташ кхоачашдара. Дуккхача наха паргIато енний совхозо хьалъяьча гIишлоша. Дика даьд культура ЦIа а. Шиъ юкъера школа я юрта.

ХIаьта 11 эзар совгIа саг вахача юрта цу шин школах кхоачам-м хилац.

Из лаьрххIа теркам тIабахийта безаш гIулакх да. Цун шин школе хила дезачарел дуккха а дукхагIа да деша уха бераш. Ши смена я школе. ХIаьта а классаш тоъац. Цхьадолча берий ши километр никъ бе беза деша дIа а чу а ухаш.

Иштта да тикай гIулакх а. Ужаш а ерригаш цхьан оагIорахьа нийсъеннай. Из а аьттув болаш дац юрта дехьа оагIорахьа бахача наха. Дукха ба юрта бокхкий нах — пенсионераш. Царна атта дац тIаьдача, шийлача хана иззал гаьна ядача тикашка аха.

Цу гIулакха теркам тIабохийтаргба, аьнна хетт тхона юртарча халкъа депутатий Совета исполнительни комитето.

ЦIена я Экажкъонгий-Юртарча № 1 йолча юкъерча школен коа а чухьнахьа а. Эггара хьалхарчарца яьй укх шера цу школана ремонт а.

Дукха ха яц укх школе Альдиев Мухьмад директоралла хьожаваь. Белгалдаккха деза, керда директор ший балхах дика кхеташ а, нахаца тарвала ховш а саг волга. Ше хьавеначa цу лоацчача юкъа доккхий хувцамаш даьд цо укхаза. Цхьабакъда, деррига кхоачашдаьд аьлча-м, бакъдац, дIахо де дезараш кхы а дукхагIа да.

— Керда директор веча цIаьхха хувцабелар тха болх, —йоах дуккхача хьехархоша. — Ший балхах дика кхеташ волча сагаца аттагIа да болх дIабахьа. ХIаьта, тха гIулакхаш тIехь-тIехьагIа тоалуш доагIа. Дукха къона хьехархой ба укх школе болх беш. ДукхагIдолча даькъе кердача директора беш бола болх царца бу.

Из да бIарчча хьанийцача юрта а цига бахача къаьсткъаьстача наха а даьхача толамий, юрт дегIаяра масал.

Р. МУТАЛИЕВ.

Редактор **О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

АКАДЕМИКА М. Д. МИЛЛИОНЩИКОВА ЦІЕРАГІЧА КЪАХЬЕГАМА ЦІЕЧА БАЙРАКХА ОРДЕНА ГРОЗНЕНСКИ МЕХКДАЬТТА ИНСТИТУТО

1988—1989 дешара шера дийнахьарчен сайрийнарчен подготовительни отделене деша нах дIаэц.

Подготовительни отделене дIаэц 2 шерал кIезигагIа йоацаш балха стаж йола халкъа боахама ерригача отраслей хьалха латта болхлой, колхозхой (цу стажах уж дешабоахкийтача предприятешка хадданза цхьан шера болх баь а болаш), 1987 шера ноябрера денз 1989 январь тIабаь кхаччалца йолча юкъа СССР Герзацарча Низашкара мукъабовлийта кагий нах.

Подготовительни отделене дешабоагIараша хьачулу:

а) ректора цIерагIа заявлени;

б) предприяте кулгалхочо, эскара даькъа командира енна направлене;

в) юкъерча образованех дола документ (подлинникагIа);

г) производственни характеристика;

д) унахцIена хиларах йола медицински справка (форма 086у);

е) къахьегама книжка копи;

ж) 3х4 сантиметра боараме 8 сурт (сурт хила деза керта тIа тилла хIама йоацаш).

Заявленеш хьаийю: дийнахьарча отделене 1988 шера 1 октябре денз 10 ноябре кхаччалца, сайрийнарча отделене 1988 шера 15 сентябре кхаччалца.

Собеседовани хул математиках, физиках лаьца, технологически факультете водачоа математиках, химех лаьца.

Подготовительни отделенера йистевалара экзаменаш толаме дIаенна нах института цхьоалагIча курсе дIаязбу шоаш хержача специальностагIа конкурс а йоацаш.

Дийнахьарча подготовительни отделене дешабоагIараштa бетта 40 сом стипенди лу, езараштa общежите моттиг а лу.

Институто конкурс йоацаш мехка медицински вузашта йолча дийнахьарча подготовительни отделене деша нах дIаэц.

Деша нах дIаэцарах дар ха йиш я укх адресагIа: г. Грозный, Революце проспект, 21, комната 2-24, 2-26 (дешара керттера корпус), телефон 936-174.

№ 22 йолча юкъерча профессионально-техническ училища 1988—89 дешара шера дешархой дIаэц

Училища автотранспортни предприятешта лаьрхIа укх специальностех лакха квалификаци йола специалисташ кийчбу:

1. Автомобилашта ремонт яра вола слесарь, автомобила водитель — дешара ха — 1 шу.

2. Электросварщик, автомобила водитель — дешара ха — 1 шу.

3. Производства тIера а воаккхаш «ВС» категорех йолча автотранспортни средствай водитель, — дешара ха — 5 бутт.

4. «ВС» категорех йолча автотранспортни средствай водитель — сайрийна Iомабара, дешара ха— 5 бутт, дIаэц Советски Эскара мугIарашка гIулакх даь баьннараш. (Сайранара дешар мах тела безаш да).

Училище деша багIараштa 30 сом стипенди тел, дикача общежитеца Iалашбу. Училища тIехдика чакхъяьккхараш мехка лакхерча а юкъерча а дешара заведенешка деша хьежабу.

Занятеш йолалу 15 сентябре, 1 октябре, 15 октябре, 1 ноябре.

Училище деша овтташ ер каьхаташ эш:

1. Паспорт.
2. Дешарах дола документ.
3. Водителашта лаьрхIа медицински справка.
4. Ялх сурт (3х4 бустам болаш).

Тха адрес: 15 молсовхоз, Центральни усадьба, СПТУ-22. «Центральни рынкерча» автостанцера рейсови автобусаца дIаваха веза. Телефон: 5-45-2-21, е 5-45-2-17.

ТЕЛЕВИДЕНИ

8 СЕНТЯБРЬ, ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Футбол. Европейски кубкаш. Перерыве — (9.25)— Кердадараш.
16.00, 17.00 — Кердадараш.
16.15 — «Пектусанера Кэсоне кхаччалца». КНДР-ах йола кинопрограмма.
17.05 — «Осьминожкаш». Мультипликационни фильм.
17.15 — «Ялхайтта шерага кхаччалца а боккхагIа бараш а».
18.00 — Музыкальни сокровищница. С. Прокофьев. «Ромео и Джульетта». яхача балета фрагменташ.
18.45, 22.50 — Тахан дунен тIа.
19.05 — БоккхагIбараштa дола мультипликационни фильмаш: «Укротитель», «Ромашках йола притча», «Оалхазарий дунен тIа».
19.30 — «Резонанс». «Мишта хьалдергда европейски цIа?», Ведущи — политически обозреватель Г. И. Зубков.
20.45 — Халкъа мелодеш.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «С. Рахманинова ерригa симфонеш». ШоллагIа симфони.
23.00 — Музеяшкеи восточни залашкеи гIолла. «Эрсий художественни культура 1000 шу дизар» яха выставка. СССР художествай Академе.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Москве гIолла никъ бар. Хьалха Неглинка яха хий ихача гIолла». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 3 класс. ХьунагIа гIолла вода со.
9.05 — Испански мотт. 1-гIча шера Iомабераштa.
10.05 — Iилма-популярни фильмаш: «Хоза а тамашийна а дар», «Кристаллаш».
10.35, 11.35 — Биологи. 7 класс. Мичахьа дах долха хиш?
11.05 — Испански мотт. 2-ча шера Iомабераштa
12.05 — «Вай бераштa дола цIа». Художественни фильм. 3-гIеи 4-гIеи сереш.
14.05, 23.50 — Кердадараш.
17.45 — Кердадараш (гIалгIай меттала).
17.50 — «Каунас массаза а Каунас я». «Великие Луки». Телефильмаш.
18.40 — «Бера ханара сигале». Концерт.
19.15 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
19.30 — «Фу де могаргда юххьанцарчоа?» (Назрановски трикотажни фабрика юххьанцарча партийни организаце балхах), (гIалгIай меттала).
20.00 — «Бийса сатийна хийла шун, бераш». «Дядя Степа—милиционер». Мультипликационни фильм. 2-гIа дакъа.
20.15 — «Буревестникаx йола легенда». 3-гIа передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Вай бераштa дола цIа». 3-гIеи 4-гIеи сери (Болгари).

9 СЕНТЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Мультипликационни фильмаш: «КIарцхалаш доахка нетар тIаювха хьакхий хурск». «Веселая карусель». «Мишта кIоагача иккхар пилла».
9.05 — Л. Н. Толстой ваь 160 шу дузаш. Документальни фильмаш. «Ясни Поляне», «Лев Толстой Крыме».
9.45, 15.30, 17.00 — Кердадараш.
9.55 — Халкъа мелодеш.
15.45 — Ленинградски телевидене программа.
17.05 — Болгаре Халкъа Республика программа.
18.05 — «Колодец» яха мультипликационни фильма премьера.
18.15 — Вай беш.
18.45 — Тахан дунен тIа.
19.05 — «Актуальни объектив». «Ден сердалагIа...». яхача телевизионни документальни фильма премьера. Таджикистанерча атеистически пропаганда проблемах.
19.35 — Дезала экран. «Iомале халхар де». Художественни фильм.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Ясни Поляна иллеш».
22.25 — «Взгляд». Сайрийнара информационно-музыкальни программа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Москве гIолла никъ бар. Воровске улица». Документальни фильм.
8.35, 9.45 — Литература. 4 класс. Загадка.
8.55 — «Суздаль». Iилма-популярни фильм.
9.05 — Английски мотт. 1-гIча шера Iомабераштa.
9.35 — «Кара-даг». Iилма-популярни фильм.
10.05 — СПТУ дешархоштa. Астрономи. Астрономе керттера методаш.
10.35, 11.35 — Эрсий былинай турпалаш. 5 класс.
11.05 — Английски мотт. 2-гIча шера Iомабераштa.
12.05 — «Вай бераштa дола цIа». Художественни фильм. 5-гIа сери (Болгари).
13.05, 22.50 — Кердадараш.
17.35 — Кердадараш (нохчий меттала).
17.40 — «Алкаголи ник дари», «Пропасть». Iилма-популярни фильмаш.
18.10 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.25 — Хоккей. СССР чемпионат. «Динамо» (Рига) — «Динамо» (Москва). Ригера трансляци. Перерыве (19.05)— «Нагахьа санна могаш хила безам бале». «Бутейко дыхательни гимнастика» Перерыве (19.50) — «Бийса сатийна хила шун, бераш. «Цап Царапыча дола илли».
20.45 — Грузински Пачхаьхьалкхен филармоне «Колхети» яха фольклорни ансамбль я выступлени ер.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Вай бераштa дола цIа». Художественни фильм. 5-гIа сери (Болгари).

РАДИО

8 СЕНТЯБРЬ, ЕРА

7.45 — ДегIаухалга сихделга юхаувзаш.
7.57 — 8.00 — Передачай программа. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.27 — Передачай программа.
8.30 — «Интернационализм— вай вахара закон» (гIалгIай меттала).
8.50 — 9.00 — Музыка.
11.15 — «Патриот» (нохчий меттала).
11.30 — «Госприемка: гIулакхаши проблемаши» (нохчий меттала).
11.45 — 12.00 — Болхлочоа хетар.
15.15 — 15.30 — «Фермашта кхоачамхиллал доакъар» (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Къамаьл ду района радиос. Ведана районера передача (нохчий меттала).
17.31 — Юрта боахаме хьалхалаттараштa дола концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — 19.00 — «УнахцIено» яха радиожурнал (нохчий меттала).

9 СЕНТЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

7.45 — 8.00 — «Сельские зори». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — Специалиста хьехамаш (нохчий меттала).
8.45 — 9.00 — «Дикал — предприяте чухьежа кийзга» (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — «Керда цIераш» яхача циклацара передача.
15.15 — 15.30 — К. Чахкиева «Аьстамара вахар» яха дувцар (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Парторганизацешкара отчеташи хоржамаши. «Хано дIадех хувцамаш хулга» (гIалгIай меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — ДоттагIала концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — 19.00 — «Вахара хьисап — советски (нохчий меттала).

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, делкъел тIехьагIа догIа а делхаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 20 — 25. Грозне 23—25 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, догIа а делхаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 9—14, дийнахьа 17—22 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ЦIЕРАШ ЙОАГ

Чоалхане эттача экологически хьалах лаьца г. Грозне дукха дувц, яз а ду. Цхьабакъда из проблема хьалха санна кIоарглуш я, наьха дегашка а латт.

Араювлача газага фо бIех па дайта Грозненски горисполкома баьча соцамо бокъо лац цIераш йоагае, кхыйола бIеха хIамаш йоагае а. Цу гIулакха тIахьожам лоаттабе аьнна тIадиллад милице органашта, царна бокъонаш еннай бехке бараштa доагIар де аьнна, нагахьа санна, цар кIураца фо бIехдой.

Бакъдар аьлча, горисполкома баь соцам кхоачашбац, цунна тIахьожам а лоаттабац. Кхыча тайпара аьлча, Iуйрен сайрен ханашка города лакхе цIерех бувла сийна кIур хул. Цу кIурах хьаювлача хьажо новкъарле ю дуккхача вIаштIаръяьча квартирашка бахача наха, цу гIулакхо кIезигъю кислород.

Цу тайпара хIамаш гуш да къаьстта чIоагIа Ленински районе. Уж ца эша гIулакхаш юкъера дIадахара милице инспектораши дружинникаши болх беш бац лакхехьа хьоахабаь соцам кхоачашбара тIехьа.

М. ФЕДЯНИН.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-37-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907 г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05247. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2997.